

Centar za ženske studije
Dolac 8, 10 000 Zagreb
+385 1 4872 406
zenstud@zenstud.hr

OKRUGLI STOL

Rodne politike u kontekstu predstojećih izbora i članstva u EU

25. listopada 2011.
Novinarski dom

Rada Borić, izvršna direktorica Centra za ženske studije, Zagreb
Uvodna riječ organizatorica

Astrid Thors, Swedish People's Party/Švedska narodna stranka u Finskoj, Finska
Finnish women, first in the world to be MPs, still need a women's parliamentary network? / Finkinje, prve parlamentarke na svijetu, trebaju li još uvijek žensku parlamentarnu mrežu?

Sonja Lokar, Društvo Evropska mreža za enakost spolov/Srednjeistočna europska mreža za jednakost spolova, Slovenija
Propuštena prilika ne može se vratiti!

Josip Šipić, Ekonomski institut, Zagreb
Politika majčinstva hrvatskih desnih političkih stranka

Ana Lovrin, predsjednica Odbora za pravosuđe Hrvatskoga sabora
Rodna politika HDZ-a s posebnim osvrtom na Program stranke na predstojećim parlamentarnim izborima

Gordana Sobol, predsjednica Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskoga sabora
Pristup SDP-a rodnim politikama

Tajana Broz, CESI - Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, Zagreb
Rodna (ne)osviještenost stranačkih programa

Moderatorica: **Marjeta Šinko**, Centar za ženske studije/Fakultet političkih znanosti, Zagreb

Rada Borić:

Dobar Vam dan, lijepo Vas pozdravljam. Ja sam Rada Borić, izvršna direktorica Centra za ženske studije. Ponajprije se zahvaljujem našim gošćama i gostu koji su se odazvali današnjem okruglom stolu pa ću redom o našim gošćama koje nam dolaze iz Europe, a to je gospođa Astrid Thors iz Finske, iz Švedske Narodne Stranke u Finskoj; gospođa Sonja Lokar, koju mnogi poznajete, a dolazi nam iz susjedne Slovenije i godinama radi na osnaživanju žena i u regiji i njihovoj participaciji u politici; također su s nama i dvije predstavnice dviju najvećih hrvatskih parlamentarnih stranaka koje će govoriti upravo o rodnim politikama u svojim strankama pred izbore, gospođa Sobol i gospođa Lovrin. Ovdje s nama imamo jedno izuzetno zanimljivo istraživanje kolege Šipića, a s nama je i naša kolegica Tatjana Broz koja će se iz perspektive civilnog društva, posebice ženskog, osvrnuti upravo na to kakva je danas participacija žena u politici pred izbore.

Današnji okrugli stol zamišljen je, kao što vidite prema izboru naših gošći i gostiju, s jedne strane upravo zato što su nam izbori pred vratima, a s druge strane i članstvo u Europskoj uniji nam je jednako tako pred vratima pa nas zanima iskustvo koje će s nama dvije kolegice podijeliti: što su žene dobile ulaskom u Europsku uniju, koji su izazovi za žene u Europskoj uniji, tako da, na neki način, ovdje pomažemo i onom predreferendumskom pitanju, da se upoznaju, posebice žene, s tim što nas očekuje u Europskoj uniji. A s druge nas strane sigurno zanima, budući da je kampanja počela i počela je žestoko, da možda i na ovaj način pošaljemo poruku da ova kampanja ne bi trebala ići nauštrb žena u smislu seksizama koji se pojavljuju, dakle, da se rodna perspektiva osjeti i vidi i u političkim strankama. Centar za ženske studije ovaj okrugli stol radi u okviru veće kampanje, radi u okviru kampanje u kojoj želi, znajući da su upravo političke stranke, tj. predsjedništvo i predsjednici oni koji sastavljaju liste, upozoriti da kolegice ne bi trebale biti na dnu liste, da imaju čime doprinijeti i da imaju što dati hrvatskom društvu. Centar se, gotovo od svojih početaka, uz druge aktivnosti kao što je neformalno obrazovanje, bavi promicanjem rodnih politika. Napravili smo do sada dva, a ovo će nam biti treće u nizu, istraživanja o tome kako građani i građanke vide žene u politici i, za razliku od stranaka, moram reći da i muškarci i žene, dakle, građani i građanke, vide doprinos žena hrvatskoj politici na bolji način. Možda je i to poruka predsjedništvima stranaka da uvažavaju tu razliku i to bogatstvo koje žene mogu donijeti u političkom i društvenom životu Hrvatske.

Htjela bih se, dakako, zahvaliti i svima Vama ovdje u publici, drugim kolegicama, predstavnicama stranaka ili institucija; posebice se zahvaljujem i svom dragom prijatelju, gospodinu veleposlaniku Republike Finske Juhi Otmanu, koji je s nama su-ugostio gospođu Thors, a također se zahvaljujem i predstavnicima medija jer su i mediji izuzetno važni kako bi se rodne politike drugačije prezentirale i nadam se da će i žene u medijima, one koje sudjeluje u političkom životu, dobiti veći i značajniji prostor, sadržajniji prostor, no što je to bilo do sada. Zahvaljujem se također unaprijed i svojoj kolegici Marjeti Šinko; upravo je ona ta istraživačica koja se bavi istraživanjima oko političke participacije žena, također je i članica Centra za ženske studije, a odnedavno je zaposlena na Fakultetu političkih znanosti pa se i tu nadamo nekim promjenama. Marijeta, hvala ti za današnje moderiranje; još jednom Vas sve lijepo pozdravljam. Nakon nekih uvodnih izlaganja imamo i malu zakusku, pa onda i nastavak te razgovor i raspravu, te zaključke. Hvala Vam još jednom.

Marjeta Šinko:

Hvala, Rado, na lijepom uvodu. Dobar dan. Kao moderatorica današnjeg okruglog stola također želim pozdraviti sve prisutne: naše izlagačice i izlagače, sve Vas u publici, predstavnike i predstavnice medija koji su s nama. Izuzetno sam sretna što sam bila pozvana moderirati ovaj događaj, ne samo stoga što mi je tema žene i politike, odnosno žena u politici, a ponekad i politike unatoč ženama, prirasla srcu i što je smatram izuzetno važnom, već i stoga što se okrugli stol koji smješta rodnu politiku u kontekst predstojećih parlamentarnih izbora, kao i nadolazećeg pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, čini nadasve aktualnim i izazovnim. Nesumnjivo, uz današnje gošće, a i gosta, koji dolaze iz različitih sfera, institucionalne politike, nevladinog sektora, znanosti, s različitim životnim iskustvom, pa i svjetonazorima, možemo očekivati raznovrsne, originalne uvide i plodnu raspravu uz, naravno, sudjelovanje Vas iz publike.

Dakle, danas su ovdje s nama, kao što je Rada već napomenula, gospodin Josip Šipić, magistar rodni studija, vanjski suradnik na kolegiju Mediji i rodne uloge pri Fakultetu političkih znanosti trenutno zaposlen na Ekonomskom institutu u Zagrebu, koji će nam izložiti svoje istraživanje na temu politike majčinstva u hrvatskim političkim strankama; gospođa Tajana Broz iz nevladine organizacije Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, politologinja te višegodišnja promatračica i analitičarka različitih aspekata ženske političke participacije u Hrvatskoj, koja će nam predstaviti svoju rodnu analizu stranačkih predizbornih programa; gospođa Sonja Lokar, predsjednica nevladine organizacije Srednjeistočne europske mreže za jednakost spolova iz Slovenije te aktivistkinja s bogatim političkim iskustvom koje se proteže kroz više političkih sustava, koja će nam dati uvide u slovenski politički kontekst (dakle, iskustva slovenskog pristupanja Europskoj uniji, što je to značilo za slovenske žene te kako su provodile kampanju za paritet). S nama su danas, također, i tri parlamentarne zastupnice, a posebno valja naglasiti da sve one imaju prethodna ministarska iskustva; iz Hrvatske, gospođa Ana Lovrin, zastupnica Hrvatske Demokratske Zajednice, predsjednica Odbora za pravosuđe Hrvatskog sabora; gospođa Gordana Sobol, zastupnica Socijaldemokratske Partije Hrvatske, predsjednica Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora, koje će predstaviti izborne programe svojih stranaka, s posebnim osvrtom na njihove rodne aspekte; te naša druga gošća iz inozemstva, gospođa Astrid Thors, zastupnica Švedske Narodne Stranke u finskom parlamentu, a prethodno dugogodišnja zastupnica u Europskom parlamentu, koja će govoriti o praksi ženskog transstranačkog udruživanja u finskom parlamentu, kao i izazovima za žene u politici u Finskoj i Europskoj uniji. Pošto nas iščekuje uzbudljiv program, ne bih dalje duljila sa svojim uvodom već sa zadovoljstvom predajem riječ našoj prvoj govornici, gospođi Thors.

Astrid Thors:

Dragi prijatelji, hvala vam na pozivu. Privilegija je biti ovdje, za mene i osobna, jer se sjećam kad sam prvi put bila ovdje, 1993. godine, i kako su ljudi već tada priželjkivali pripadnost Europi, željeli su biti njenim dijelom. I sad mi je iznimno drago vidjeti da ste u toj poziciji, da ste zauzeli svoje mjesto u Europi i da je EU sve bliže. To mi prčinja zadovoljstvo. Dopustite mi da ponovim što je naša

moderatorica već spomenula, ja sam bila članica Europskog parlamenta, ali i finska ministrica za europska pitanja. Moram napomenuti da Europska unija nije zaboravila na svoje žene. Postoje dva slučaja ako pobliže promotrite strategiju: imamo Lisabonsku strategiju od 2000., koja je donekle bila predmet poruge, no, ipak, imali smo cilj – kako povećati participaciju žena na tržištu rada. A sad imamo novu strategiju, EU 2020. Naučit ćete kratice za sve ove stvari, no nova strategija zaista će povećati rast i zaposlenost i mogućnosti u EU. U njoj smo također prepoznali da trebamo zasebno povećati zaposlenost za muškarce i žene. Mogu vam reći da to nije bilo lako u svim zemljama Unije, jedna članica bila je osobito ozlovoljena spomenom ženskog i muškog zaposlenja, ali ipak, takva je strategija EU 2020.

Dakle, žene su potrebne u Europi i mi pratimo koje su to posebne potrebe u zapošljavanju žena i muškaraca. Jedna osobna napomena – kad gledam postignuća finske politike rodne jednakosti, što smo naučili od drugih zemalja (putem programa protiv nasilja EU Daphne), one su finskim muškarcima i ženama pružile važne resurse, znanja i dobra iskustva. No da vas upozorim: morate paziti kako će tijela struktura sredstava biti predložena jer to je jedina stvar koju smo propustili u početku. Ona su bila postavljena u različitim regijama, regionalnim tijelima, i nisu uzimala u obzir ni rodnu perspektivu, niti nužno autohtonog stanovništva, naroda Suomi; to su samo neki od primjera. Izuzev toga, bilo je to vrlo pozitivno iskustvo, no greške smo napravili zbog vlastite strukture odlučivanja i postavljenih prioriteta.

Danas sam ovdje zato što imamo mrežu članica finskog parlamenta, imam letak ovdje, malo je zastario, ali možete dobiti neki uvid iz njega. Godine 1991. imali smo izbore i Finkinje su ostvarile rekordni rezultat među zemljama cijelog svijeta, naš postotak bio je najviši u to vrijeme i uopće, i tada su žene koje su ušle u parlament željele nešto promijeniti. Moramo mijenjati stvari kako bismo se uvjerali da se zaista nešto događa. Tada je mreža uspostavljena i naporno je radila, što možemo vidjeti iz uvođenja propisa o kvotama, na primjer, u ravnopravnom zakonodavstvu.

Mogu vam reći da bez neformalne kvote u mojoj stranci [Švedska narodna stranka] ne bih bila ovdje. Isprva je kvota vrijedila u mladeži stranke, postojalo je nepisano pravilo da od tri osobe u predsjedništvu jedna mora biti djevojka. Tako je započela moja politička karijera. I sad, kad razgovaram s mlađim djevojkama, kažem im da moraju uvijek imati na umu da su ta nepisana pravila bitna; muškarci uvijek imaju svoje strukture, a vi morate imati svoje mreže. Takva je i ideja naše mreže u parlamentu.

Dakle, propisi o kvotama...nismo uveli kvote u naš izborni sustav, one vrijede u javnim tijelima, na razini općina i države, u državnim povjerenstvima. Situacija je ovakva, rekla bih: prema mojem iskustvu s kvotama, bitno je da muškarci prvi participiraju u društvenim i kulturnim pitanjima, a žene zauzimaju stajališta o tome kako su ulice popločene ili kako su izgrađene, stoga je osobito važno da muškarce prisilimo da sudjeluju u područjima koja nisu uobičajena za njih.

Također smatram da je naše rodno zakonodavstvo (ojačano zakonodavnom inicijativnom naše mreže) proizvelo situaciju kojom se ponosimo, s obzirom da imamo ženu za predsjednicu od 2000.; dječaci pišu predsjednici i pitaju je da li je moguće da dječak ili muškarac postane predsjednik. Postoji afirmacija. Imali smo dvije premijerke i sad imamo ministricu financija; rekla bih da je to neka vrsta posljednjeg bastiona ili granice koja je srušena kad je formirana trenutna vlada. Imamo i drugu

uzastopnu vladu sa ženskom većinom na ministarskim položajima. Uspjeli smo, dakle, ostvariti neke stvari i, jasno, sav napor ulagan je od **1907., kada su Finkinje bile prve žene u svijetu koje su izabrane u parlament**. Mogu vam reći da sam vidjela slike na kojima se vidi kako su novinari iz cijelog svijeta nahrupili u Finsku kako bi fotografirali ta stvorenja, prve žene u parlamentu. Kako su izgledale? Prilično obično. Možda su Finkinje dobile pravo glasa ne zbog plavih očiju, već zato što su bile toliko aktivne u borbi za neovisnost. Neovisnost je već bila započela, bili smo dio Rusije; ruski car dao nam je izborni zakon. Negdje sam pročitala da je rečeno da su Finci očekivali od cara da ženama zabrani pravo glasa, no on to nije učinio. Bilo je sklisko, hodali smo po kori od banane, kako kažu neki, ali ipak...

Da se vratim na to – usluge i pružanje obroka za svakog školarca bio je jedan od najvažnijih prvih koraka prema ravnopravnosti. Možete vidjeti, unatrag 100 godina, da javni život olakšava ženama i muškarcima da kombiniraju posao i obiteljske obaveze i taj jedan obrok za svako dijete u školi bio je dio te priče. Naša mreža je 1990-ih nastavila s **pravom svakog djeteta na vrtić. Prvo, to se odnosilo na djecu mlađu od tri godine; danas se odnosi na svako dijete ispod dobne granice za obavezno obrazovanje**. To je obiteljima pružilo sigurnost (naravno, teret je na općinama). One nisu obavezne koristiti to pravo, no opcija postoji i predstavlja jedan od uspjeha naše mreže. Možemo spomenuti i druge stvari, kao što je potpora ženskim udrugama, ženama poduzetnicama – sve te stvari su, vjerujem, vrlo dobro poznate vama i drugim ljudima koji rade u tom području.

No danas, kad pogledamo izazove koji stoje pred nama, u Finskoj također imamo **problem nasilja u obitelji**. Podaci o tome koliko je ljudi doživjelo nasilje u svom domu su zapanjujući; **govorimo o svakoj petoj osobi** (barem svakoj petoj). To je, jasno, teško reći jer postoji mogućnost da ankete nisu sasvim točne. No ipak, barem svaka peta osoba. Zašto i u našoj zemlji postoji ta tradicija nasilja? Da li je to zato što spadamo u kategoriju velikih konzumenata alkohola? Imamo li neku vrstu nasilne tradicije koja je uzela maha nakon Drugog svjetskog rata? Možda ima nešto u tome...

U vladi u kojoj sam bila (i koja je bila prva vlada s većinskim udjelom žena), rekle smo „Sestre, sad se trebamo pobrinuti da mi, kao vlada, nešto promijenimo“ i donijele smo odredbe tako da se svi oblici nasilja krivično gone, uključujući nasilje u obitelji. Vaš partner, suprug ili supruga, vam ne može prijetiti; ne, jer slijedi krivični postupak. Ako kontaktirate policiju, situacija postaje pitanje javnog tužiteljstva. Tako da smo to izmijenili i, uz to, osigurali sredstva. Naravno, policija i tužiteljstvo trebaju više resursa. Posao još nije završen, ali mislim da smo barem jedan dio riješili.

Iduća stvar je što danas, dragi prijatelji, imamo drugog uzastopnog ministra za ravnopravnost koji je muškarac. Također se ponosimo našim mladim muškarcima koji žele sudjelovati u obiteljskom životu. Možda nismo u prvim redovima što se tiče odgovornosti muškaraca u obitelji, kao što je slučaj u drugim skandinavskim zemljama gdje očevi uzimaju duže roditeljske dopuste, ali smo na tom putu i iz tog razloga u našoj organizaciji (kao i u drugima) stavljamo naglasak na ravnopravniju raspodjelu vremena za roditeljske dopuste. Mi vjerujemo da na taj način očevi mogu pronaći novu ulogu za sebe i bolji položaj u obitelji te odbaciti neke loše prakse.

Drugi izazov je situacija u kojoj kažemo da **ženski euro još uvijek iznosi 81 cent**; mi smo još uvijek jedna od zemalja s najvećom razlikom u plaćama. Razlika se smanjila tijekom proteklih nekoliko godina, no samo zato što su muške plaće prestale rasti, a ne zato što su ženske plaće značajno

porasle. Ali primjećujem da sve više muškaraca preuzima odgovornost za obitelj i češće uzima dopust, pa su time rizici zapošljavanja žena manji. Ipak, segregacija na radnom mjestu u Finskoj nije se smanjila u proteklih, recimo, deset godina. U najnovijim statistikama vidjela sam da se nije promijenila ili da je, zapravo, malo i porasla.

Postoje ženska radna mjesta i postoje muška radna mjesta. A 40% finske ženske radne snage je u javnom sektoru, što je puno više od udjela muškaraca (oko 20%). Kako bi se borili protiv segregacije, za ravnopravniju raspodjelu roditeljskih dopusta, nešto moramo učiniti kako bi ostvarili jednake plaće. Kad slušate o Nokiamu, kad slušate o drugim finskim firmama, nećete naići na mnogo žena izvršnih direktorica ili žena na visokim položajima. Finkinje su, hajdmo reći, u velikim odborima i privatnim kompanijama, ali ne nužno kao direktorice; zadužene su za osoblje, administraciju i informacije, ali nisu u jezgri kompanije. Ta rasprava je aktualna u našoj zemlji i naš novi ministar za ravnopravnost istaknuo je da je moguće uvesti kvote i u privatni sektor; još odlučuje o tome, iako još nismo uspjeli doći do sporazuma među vladajućim strankama, no moguće je.

I, konačno, drugi izazovi s kojima smo suočeni u mreži i ženskim ligama. Rekla bih, puna zabrana kupovine seksa – takozvanih seksualnih usluga, je aktualna. U Danskoj navodno postoji program koji će se baviti time jer poluzavršena legislativa koju trenutno imamo nije ostvarila značajne rezultate.

Također mislim da moramo biti vrlo oprezni kako vlada raspodjeljuje sredstva. Dat ću vam konkretan primjer koji vam može biti od koristi. Trenutno postavljamo nove standarde o tome kako veleučilišta i sveučilišta dobivaju sredstva. Mi apliciramo na pomalo staromodan način – što sveučilište proizvede više magistara i doktora, to će više sredstava dobiti. Čini se da to dovodi do neke vrste masovne fabrikacije, mislim da to shvaćate. Možete li provjeriti kolika je stopa zaposlenosti osoba koje krivotvore ispite? No, postoji određena ženska zamka: ako su žene manje aktivne u poslovnom životu, mogu upasti u začarani krug. Zato razmišljamo o novim oblicima upravljanja raspodjelom sredstava; mislim da je to nešto na što trebamo obratiti pažnju.

Dakle, dragi prijatelji, međunarodna suradnja, nacionalna suradnja i suradnja na općinskoj razini između žena puno znači. No ponekad, pretpostavljam, morate demonstrirati više temeljnih vrijednosti, spomenuli smo dobar argument: Europa, stareća Europa, zaista treba svoje žene; to znamo iz Lisabonske strategije i EU 2020. Ali molim vas, pogledajte i nordijske zemlje. Zemlje u kojima imate najvišu stopu rodne ravnopravnosti su one koje, kad govorimo o kompetitivnosti, indeksu ljudskog razvoja, inovacijama i slično, su tigrovi Europe, ako mogu to reći (i ako je „tigar“ prikladna riječ). **Naša predsjednica i njen suprug govore, „Kada imate ravnopravnost, udvostručujete sredstva i potencijal zemlje; kada imate ravnopravan pristup besplatnom obrazovanju za sve, učetverostručujete ih.“** Ponekad se može činiti da zemlja od pet milijuna stanovnika ima četiri puta toliko zato što svi imaju pristup obrazovanju: žene i muškarci, bez obzira na ekonomsku i društvenu pozadinu, imaju mogućnost obrazovanja. Nadam se da to može biti argument kad budete radili na većoj participaciji žena i višoj kvaliteti ovdje u svojoj zemlji.

Marjeta Šinko:

Hvala gospođi Thors na ovom veoma zanimljivom izlaganju. Sada bih prešla na našu drugu gošću iz inozemstva, koja će s nama podijeliti svoja iskustva.

Sonja Lokar:

Hvala Vam svima. Dvumila sam se da li da pričam na nikakvom hrvatskom ili na engleskom, i odlučila Vam ipak pričati na hrvatskom. Izvinite, molim Vas, miješati ću malo srpski, malo bosanski, malo crnogorski, ali ne znam bolje. A i koja slovenska riječ sigurno će mi promaći, ali se nadam da ćemo se razumjeti. Ovo svoje izlaganje sam pripremila pod naslovom koji je, zapravo, jedna hrvatska i slovenska poslovice: naša poslovice kaže „Priložnost zamujena ne vrne se nobena,“ što zapravo znači „kada izgubiš jednu priliku, ona ti se više nikada neće vratiti.“ Onda smo malo u pauzi prije početka pričali kako bi se to reklo na hrvatskom pa smo zaključili da bi se to možda moglo reći „Prošla baba s kolačima.“ Znači, o čemu ću Vam pričati? Najprije malo o našem iskustvu, kako smo mi aktivne žene u Sloveniji osjetile na svojoj koži proces uključivanja naše zemlje u Europsku uniju. Mi imamo zajedničko socijalističko iskustvo i **zajedničko iskustvo socijalističke socijalne države**. Naravno, u ratu se kod vas sve promijenilo, u ratu i u tranziciji. U tranziciji se sve promijenilo i kod nas, ali mi, srećom, nismo imali rat. U tranziciji se mnogo, mnogo toga promijenilo, i naše iskustvo s ulaskom u Europsku uniju je vrlo mješovito iskustvo. Što smo dobili, a što smo izgubili?

Prvo, mislim da nam je ulazak u Europsku uniju jako pomogao, pogotovo u preciziranju pitanja jednakosti spolova u sferi jednakih plaća za rad jednake vrijednosti, u sferi zapošljavanja, treninga, napredovanja, otpuštanja, dostupnosti usluga... **Povećale su se, zapravo, pravne garancije da će biti manje nevidljive diskriminacije u radu koja je postojala i u socijalizmu**, ali je nismo bile dovoljno svjesne. Ali su se, **nažalost, jednako tako uistinu fleksibilizirali radni odnosi, a to je za žene značilo veće mogućnosti nesigurnog i slabo plaćenog rada**. Tu smo, dakle, zbog ulaska u Europsku uniju bili primorani jače fleksibilizirati tržište rada nego što bismo to sami bili učinili i mislim da to nije bilo nešto što će ženama donijeti više sreće i zadovoljstva u životu i veću ekonomsku samostalnost. Ono što nas je obogatilo i što nam je pomoglo, to su bile nove zakonske garancije u sprječavanju napastovanja i mobinga na radnom mjestu. U socijalističkim zemljama gotovo da ništa o tome nije postojalo u zakonodavstvu; naznačeno je bilo samo najgrublje ispoljavanje pozicija moći u poduzećima i bilo je zaista potrebno stvarno opisati što znači seksualno uznemiravanje i mobing na radnom mjestu. Zbog ulaska Slovenije u Europsku uniju, mi smo to morale precizirati, ali moram reći da su mehanizmi praćenja što se zapravo odvija u praksi, kao i istjerivanja pravde ako se to doista dogodi, u Sloveniji jako labavi; ali to, opet, nije više priča o Europskoj uniji, to je priča o nama. Mnogo su se poboljšale regulative vezane za nasilje nad ženama. Naš je zakon loš, još uvijek se mnogo toga mora napraviti, ali ipak je bolje nego što je bilo.

Ali onda smo došle u sferu u kojoj smo doživljavale neočekivana razočaranja. Naš je dojam o Europskoj uniji bio prilično idealiziran i nismo, zapravo, znale kakav je stvarni život žena u većini zemalja Europske unije, ne u Švedskoj, Norveškoj ili Finskoj (koje smo relativno dobro poznavale), jer

u našem smo sistemu, u socijalističkom sistemu, mi smo mnoga rješenja kopirali od Šveđana, mi smo ih kopirali od Norvežana, i mislili smo, valjda, da je to normalna praksa u cijeloj Europskoj uniji. I onda smo se nimalo ugodno iznenadile kad smo zapravo vidjele da su **standardi Europske unije za zaštitu trudnica, za zaštitu roditelja, za prava roditelja, za podjelu između muškaraca i žena** koja se tiče prava na korištenje dopusta (nakon što se dijete rodi, kada se dijete razboli, kao i bilo koji drugi član obitelji)... Mislim, ti su standardi, **u odnosu na naše standarde, nikakvi**. Naši standardi su bili luksuzni, i zapravo je postojala velika bitka, i danas ta bitka traje, kako bismo te standarde zadržali, a ne da ih izgubimo. Naši su političari zapravo vrlo vješto prodavali ideju da su europski minimumi nešto što nama pripada, a kako bi ta bitka tekla da nam nisu „prodali rog za svijeću,“ jer to u stvari nije tako, ali mogli su nam to prodati da se nismo odgovarajuće organizirale i branile.

Na području dječje zaštite u Europskoj uniji postoje već nekoliko godina ciljevi što treba učiniti da bi i muškarci i žene mogli ravnopravno sudjelovati i na tržištu rada i u pitanjima obitelji. Ali ako pogledate izvještaje koji se redovito sastavljaju u Europskoj uniji, koliki je broj zemalja koje su uistinu dostigle te ciljeve (te „targets“), vidjet ćemo da ih, zapravo, možemo nabrojati na prste jedne ruke. I ono što nam je gospođa jako lijepo ispričala, o finskom iskustvu, to bi, trebalo biti naše zajedničko, europsko iskustvo, ali ono to nije! I Slovenija je, znači, jedina zemlja od zemalja koje su ušle u Europsku uniju poslije 2004. godine u kojoj smo, barem otprilike, dostigli standarde koji bi u Europskoj uniji trebali biti dostignuti već 2010. godine. Sve zemlje bi to trebale, ali samo su, kao što sam rekla, neke to dostigle, njih pet; mi ih još uvijek nismo dostigli, ali približno smo tu. Znači, to je ono što je za nas opet bilo razočaranje. **Europska unija ima sjajne parole, ima niske standarde i ima, zapravo, potpunu slobodu zemalja članica; u mnogim pitanjima koja su za žene važna, najvažnije, nema nikakve politike ili ima vrlo mekane politike**, kao što je to u slučaju ovog targetiranja u zaštiti djece. Još je gora situacija što se tiče reproduktivnog zdravlja i prava žene. Tu je u Europi pravi kaos i imamo raspon od zemalja gdje je abortus, recimo, potpuno zabranjen (kao što su to Poljska ili, Irska) do zemalja u kojima je potpuno liberaliziran, kao što je Slovenija ili, ne znam, Švedska. I opet, čak i u tim najboljim zemljama, postoje značajne razlike. Švedska, primjerice, ima mnogo niži postotak abortusa zato što ima mnogo bolju promociju seksualnog znanja u školama, kao i mnogo bolju preventivu nego što ju ima Slovenija; Slovenija ima odlučnu preventivu u odnosu na neke druge zemlje u Europi, ali zaostaje za Švedskom. Znači, možemo od njih učiti, ali nismo prisiljeni učiti! Najbolji standardi država Europske unije ne postaju automatski standardi cijele unije, naprotiv; postoji velika različitost.

Ja mislim da postoji jedna bitka koja traje i koja je izuzetno bitna, a to je **pitanje mirovina**, gdje su žene u socijalizmu i žene u Europskoj uniji krenule iz potpuno različitih pravaca. Naš je pravac bio da smo od smog početka imale sistem u kojem su ženska mirovina i muška mirovina bile zaslužena mirovina; to je osnovni princip. Znači, žena ne dobiva mirovinu po svom mužu: ako ona radi, ona dobiva svoju mirovinu; ako on radi, on dobiva svoju. Naravno, postoji mogućnost obiteljskog nasljeđivanja mirovine ako partner umre, ali ako ona ima svoju, a on svoju, onda se samo preuzima bolja, ali se dvije mirovine ne spajaju. Mnogi sistemi u Europskoj uniji baziraju mirovinski sustav, još i dan-danas, na muškarcu kao primarnom hranitelju obitelji: znači, cijeli je proces u Europskoj uniji išao prema tome da se izjednači, da muškarci i žene mogu dobivati svoje mirovine, i to je bio proces izjednačavanja. A kod nas je taj proces išao, zapravo, u suprotnom pravcu u tom smislu da su svi

pritisci išli na to da se moraju stečena prava žena, ostvarena zato što su one bile pretežno te koje su bile odgovorne za roditeljstvo, za domaćinstvo, za „carework“ (rad sa svima koji trebaju pomoć) – imale su kraći radni staž, imale su, za manji broj godina, istu mirovinu ako su imale istu plaću. To je bilo naše polazište, to smo izgubili, i bitka teče samo oko pitanja koliko brzo ćemo to izgubiti. Nije pitanje treba li se to promijeniti, pitanje je samo koliko se brzo mijenjaju neke druge stvari. Ako se balans između dva pola ne uspostavi, da i muškarci i žene dijele „carework“ (tu brigu za obiteljska pitanja), a **ženama se, zapravo, dodaje više obaveza u radnom odnosu, ali im se ne oduzima dio tereta koji su imale u privatnom životu; to nije „deal,“ to je diskriminatorni „deal“ i taj „deal“ se u Europi upravo provodi. Mi se protiv njega moramo boriti**, a nije nam lako jer cijela Europska unija zapravo ide prema pravcu o kojem sam Vam maločas govorila.

Još je jedna stvar vrlo zanimljiva, a to je pitanje ne samo što mi dobivamo od Europske unije ili što mi gubimo, već, prilikom ulaska, što mi donosimo, što je taj miraz koji mi donosimo u tu zajednicu europskih država. Ja tvrdim da je Europska unija po pitanju ravnopravnosti spolova dobila ovo što ima (što nije idealno, ali postoji) zbog toga što su u nju ušle skandinavske zemlje. One su, zapravo, napravile te standarde. A to su male zemlje, zamislite samo da su to ogromne zemlje... Što je jedna Švedska, što je jedna Norveška i jedna Finska prema jednoj Francuskoj, jednoj Britaniji, jednoj Španjolskoj, jednoj Italiji? To je sitniš, male su to zemlje, ali su donijele ogromno, ogromno su doprinijele i promijenile stvari; doprinijele su tome da se promijeni pogled na to kako bi Europska unija trebala izgledati po pitanju ravnopravnosti spolova. Znači, kad mi ulazimo u Europsku uniju, pitajmo se uvijek ono što se je nekada Kennedy pitao: ne što država može dati nama, već što mi možemo dati državi. Uvijek se moramo pitati što je naš miraz koji donosimo i ponosno ga moramo isticati, a ne samo čekati kao da će nam nešto pasti iz vedrog neba.

Ono što mislim da je osnovna lekcija koju smo naučili jest da, bez obzira na ono što smo dobili u zakonodavstvu kao pomak, a dobili smo mnogo toga, ili na ono što smo izgubili (jer smo nešto i izgubili), ništa nije bilo toliko ovisno o zakonodavstvu i zakonodavnom procesu već o društvenim snagama u političkoj areni: što su radile ženske udruge, što su radili sindikati, što su radile stranke, što su radile naše vlade? **Gdje god smo imali dobro civilno društvo, aktivne sindikate, dobru međusobnu komunikaciju, barem jednu jaku političku stranku koja je htjela raditi na pitanjima ravnopravnosti spolova, imamo danas i u zakonodavstvu i u praksi rješenja na koja možemo biti ponosni unutar Europske unije**, uzmimo kao primjer pitanje dječje zaštite ili zaštite reproduktivnog zdravlja žena. Tu se možemo mjeriti s najboljima, i to zato što smo neprestano imali aktivnosti vezane uz to. Tamo gdje smo malo toga radile, tamo nam trenutno promjene u zakonodavstvu donose vrlo malo toga, ili čak ništa. Druga stvar koja se pokazala je i ta da kada se zakluče pregovori oko ulaska jedne zemlje u Europsku uniju, zapravo dolazi do izgubljene prilike za poboljšavanjem zakonodavstva; to, naravno, ne znači da se više ništa neće moći promijeniti, naravno da hoće, ali će i kontekst biti bitno drukčiji. Sve se promijenilo, uključujući i strategije koje je potrebno primijeniti u vlastitoj zemlji kako bi se neke stvari poboljšale. Stvari se pak, što se tiče promjena u Europskoj uniji, drastično mijenjaju i to je jedan od izazova na koje se moramo pripremiti. Ipak, ono što ste postigle u pregovorima, kao i ono što ste uspjele postići u civilnom društvu i međusobnoj komunikaciji prije samog ulaska u Europsku uniju, to zadržava *status quo*: za sada ste tu gdje jeste. Ne znam gdje to

točno jeste, ali mislim da ste se jednako borile kao i mi, na mnogim mjestima, no nešto vam je ostalo otvoreno, a to je vaše **pitanje predstavljanja žena u europskim institucijama**. To je opet jedno pitanje koje u Europskoj uniji nije riješeno zajedničkom politikom i zajedničkim standardima nego postoji samo načelna odluka da se u Europskoj uniji valja boriti za paritet, za jednakost, da muškarci i žene budu više izjednačeni u organima odlučivanja, ali ako pogledate u praksu Europske komisije, u praksu fondova koji su namijenjeni tome da se mijenjaju stvari u odnosu na rodnu ravnopravnost, vidjet ćete da je pitanjima političke ravnopravnosti žena posvećeno malo ili ništa pažnje. Prave se analize, popisuju se slamovi, ali slamovi izumiru i dalje. Znači, ne radi se ništa suvislo, ne dolazi do toga da se svi skupimo i da pokušamo svi zajedno nametnuti paritet u europskim institucijama.

Zašto ja sad Vama o tome pričam? Zato što je još jedan prozorčić, još jedna mogućnost da „ne prođe baba s kolačima,“ Vama otvoren. A to je sada pitanje Vašeg sustava, pitanje kako ćete, kao prvo, birati zastupnice za Europski parlament i, kao drugo, kako ćete birati svoje kandidate za Europsku komisiju (ili za druge jake funkcije u Europskom parlamentu). Imate sada mogućnost tražiti od svojih političkih aktera, od svojeg parlamenta i svoje vlade, jedno zakonodavstvo koje će zaista omogućavati paritet. Nije to teško. Recimo, mi u Sloveniji smo imali tu istu dilemu i točno pred prve europske izbore napravile smo, 2001. godine, jednu koaliciju za ravnopravnu zastupljenost muškaraca i žena u političkom životu: uspjeli smo promijeniti ustav i nametnuti kvote u zakonodavstvu za svaku razinu izbora i prva razina na kojoj smo odlučivali je bila razina Europske unije i izbori za Europski parlament. To je bilo 2004. godine i, naravno, tražile smo da cijela zemlja bude jedna izborna jedinica i da imamo jednu listu koja će sadržavati jedno muško i jedno žensko ime (ili obrnuto) od vrha do dna te smo to pokušale nametnuti kao velika ženska koalicija. To nam nije prošlo, ali nam je prošlo da smo dobile 40-postotnu kvotu, da cijela zemlja bude jedna izborna jedinica i da u prva tri mjesta na listi moraju biti zastupljena oba spola. Recimo, da smo tada same sebi rekle sljedeće: „Super, pobijedile smo, to je ok,“ nama bi se dogodilo da nijedna jedina žena ne uđe u Europski parlament. Zašto? Zato što, kad imaš tako malu delegaciju (od svega sedam članova), kao i veliku raspršenost političkog prostora, u parlamentu će svaka od jačih stranaka uspjeti ugrurati u Europski parlament jednu do dvije osobe; tri sigurno neće. Da su se naši držali zakona, da su se naše stranke držale slova zakona, i stavile ženu na treće mjesto, sigurno bi svi uvjeti i kvota bili zadovoljeni, ali nijedna žena ne bi bila u Europskom parlamentu. Jedini način na koji smo to mogle spriječiti je bila užasno koncentrirana kampanja, izborna paralelna kampanja, koju smo vodile mi žene u civilnom društvu, gdje smo zapravo stranke prisilile (jer bi ih inače, u slučaju da smo ih razotkrile, bilo sram pred javnošću) da djeluju. Nijedna velika politička stranka nije stavila ženu na prvo mjesto; niti jedna. Ali su sve velike političke stranke stavile žene na drugo mjesto. I tako smo mi osvanule u slovenskom parlamentu; zaista je katastrofalno nizak postotak žena, samo trinaest posto u zadnjih dvadeset godina, ali smo uspjele da Slovenija uđe u Europski parlament s delegacijom u kojoj je bilo četrdeset i dva posto žena. Zasluga je to naše paralelne kampanje. Ja mislim da u ovom trenutku u Hrvatskoj vrijedi pokušavati da se napravi zakon, da to bude paritetan zakon, da žena, ako je to ikako moguće, stane na čelo liste, a ako ne, da se barem napravi muško-ženska kombinacija.

Znači, druga stvar, koja je za nas bila jako značajna i o kojoj sam Vam htjela pričati, jest pitanje što sada s tim novim uvjetima? **Europska unija sama po sebi ništa ne čini suvislo. Priča prave stvari, ali**

ništa ne čini suvislo kako bi podržala ravnopravnu zastupljenost žena u svojim vlastitim organima i parlamentima. Tu sada dolazimo do pitanja miraza: *što mi to donosimo u Europsku uniju?* Kada je došlo do drugih europskih izbora (za nas drugih, za neke druge mnogo, mnogo kasnijih), a to je bilo 2009. godine, iz Slovenije, iz našeg ženskog lobija krenula je inicijativa da se pravi europska kampanja za paritet koju ćemo raditi preko europskog ženskog lobija, a u suradnji sa ženskim grupama unutar Europskog parlamenta koje se žele pridružiti toj kampanji, zajedno sa članovima i članicama Europske komisije koji su odabrali sudjelovati u toj kampanji. Tako je pokrenuta prva kampanja za paritet u povijesti Europske unije; i dogodilo se nešto vrlo zanimljivo. Ako pogledate što se događalo u Europskom parlamentu u zadnjih nekoliko mandata, vidjet ćete da se u zadnjih deset godina odvijala stanovita stagnacija. Na izborima prije proširenja Europske unije bilo je trideset posto žena u Europskom parlamentu; na izborima poslije proširenja Europske unije bilo ih je isto tako svega trideset posto. Nakon ove kampanje za paritet... Napokon smo skočili (ne na, nažalost, pedeset posto), ali na trideset i pet posto. Dakle, pokazalo se da ako se djeluje suvislo, ako se radi strateški i kada se radi zajedno, i u Europskoj uniji dolazi do rezultata. Ono što je bilo najveće iznenađenje cijele naše kampanje je to (a to je mene zanimalo cijelo vrijeme) koje su nam stranke donijele promjenu u Europski parlament. Tradicionalno, lijeve su političke opcije bile te koje su ženama davale više prostora. I stvarno, ako se analizira odnos snaga u Europskom parlamentu kada smo imali trideset posto žena u parlamentu (od 2004. do 2009. godine), ako ste pogledali prosjek u socijaldemokratskoj grupi i *People's Party*, vidjeli ste da je tamo bilo svega dvadeset i četiri posto žena, a tu ih je bilo četrdeset posto. Tako je nastalo tih trideset posto. Ako sada pogledate Europski parlament, situacija je potpuno izmijenjena. Žene su iz desnih stranaka naglo porasle, njihov je postotak porastao; većina u lijevim strankama (jakim lijevim strankama) je minimalno izgubila ili pak stagnira na četrdeset posto, ali su se malo popravili ženski iznosi u lijevim strankama koje dolaze iz naših, tzv. novih članica Europske unije. Dakle, kampanja koju smo vodile (i to ne samo sada, riječ je o kampanji koja se vodi praktički već stotinu godina, a započela je u Finskoj u kojoj su žene prve ostvarile ljudska prava) se više ne svodi na pitanje lijevice ili desnice, svodi se na pitanje civilizacijske razine cijele Europske unije, što je vrlo pozitivna stvar. Međutim, na dnevni red dolaze nova pitanja: kako će sada, zapravo, nova imena u tom ženskom pokretu, nove stranke u tom ženskom pokretu, kako će one, preko tih svojih novoizabраниh kadrova, oblikovati novu europsku politiku ravnopravnosti spolova. Tu su sada razlike mnogo vidljivije nego što su iste bile prije, recimo, dvadeset godina. I imamo puno posla, valja nastaviti raditi ovakve institucije i na europskom nivou. **Žene različitih boja moraju zajednički dogovarati nove strategije, dokučiti što nam zapravo treba...** Prva stvar koja se dogodila na taj način mislim da je pokušaj sadašnje povjerenice Europske komisije za rodnu ravnopravnost, gospođe Reading, da promovira kvote u organima velikih poduzeća. Ona se latila jedne stvari koja je (ona je iz konzervativne političke opcije) pisana na kožu njezine stranke, no ona nije nevažna, ona je važna za sve nas bez obzira na političku opciju. Znači, to će biti budućnost rada u Europskoj uniji o kojoj moramo razmišljati.

Ovako ću zaključiti: kakva strategija mora stajati u pozadini naše želje da promijenimo brojke, da promijenimo koliko žena ima u Europskom parlamentu? Pokazalo se da je strategija velike koalicije u svakoj zemlji i unutar same Europske unije odlična strategija. Zatim, jako je važno napraviti tu vezu između nacionalne i europske razine, no ni sve to nije dovoljno: kada postane kritično, važna i vrlo

važna je i inicijativa parlamentarki u Europskom parlamentu. Recimo, prije izbora zadnje Europske komisije, postojale su indicije da u istoj neće biti žena (samo su tri žene bile kandidirane, a vi znate da je u prošlom mandatu Barrosova komisija brojala trideset posto žena). Barroso nije znao što da radi jer su njemu ljudi poslani iz naših zemalja; on je bio spreman napraviti isključivo mušku komisiju jer nije imao materijala za sastaviti bolju. Što su sada napravile parlamentarke? Europske parlamentarke iz različitih političkih grupa su izašle na ulice Bruxellesa i u povorci, s kravatama i vlastitim CV-ima u rukama, krenule pred Europsku komisiju kako bi poručile Barrosu da, iako njihove vlade kažu da nema sposobnih žena, one stoje pred njim. I posljedica je te akcije (koja je, zapravo, tipična *ad hoc* akcija, moglo bi se reći) da se Barroso nije mogao odlučiti za sastavljanje isključivo muške komisije jer je znao da bi u tom slučaju žene u Parlamentu glasovale protiv njega; bilo ih je već dovoljno da mu u potpunosti sruše komisiju. I zamislite čudo – odjednom su ih pronašli! Znači, to su te stvari o kojima moramo razmišljati kada uđemo u Europsku uniju jer će se bitke nastaviti i dalje.

Evo, zaključak – sam proces pristupanja Europskoj uniji ništa, ali baš ništa ne doprinosi tome da bude više žena u politici. Automatski **zaboravite da će Vam išta biti poklonjeno**. Međutim, pridruživanje se Europskoj uniji može odlično upotrijebiti kako bi se ojačalo žene u politici i da se to sustavno, zakonski napravi; to je vrlo kratka prilika, prilika koju imate u ovom trenutku, prilika koju ćete, ako ju ne iskoristite, ako se ne organizirate na vrijeme, izgubiti. I poslije ćete raditi; mi smo nešto uspjele učiniti, ali ne sve, i sada smo osuđene na to da umjesto da nam zakon jamči pravo da budemo ravnopravno birane, svaki put kada imamo izbore moramo praviti veliku buku kako se ne bi zaboravilo da mi, žene, imamo jednaka prava kao i muškarci. To je vrlo naporno, skupo je, zamorno je i ponižavajuće; moramo se truditi kako se ne bismo dovele u takve situacije. **I, naravno, kada se promijeni situacija, kada uđete u Europsku uniju, predstoje Vam nove bitke i za te se nove bitke treba umrežavati, treba se koordinirati, treba se boriti... Nema nam druge. Hvala.**

Marjeta Šinko:

Hvala gospođi Lokar. Intrigantno je, zapravo, možda pomalo i rastužuje vidjeti kako i u Europi i u skandinavskim zemljama poput Finske, dakle, sve ono čemu se nadamo, ono na što se toliko pozivamo, da tu i dalje postoje problemi. Naravno, i mi sami moramo shvatiti da ovaj ulazak u EU obitelj podrazumijeva i preuzimanje odgovornosti za napredak. Dakle, ovaj miraz o kojemu je gospođa Lokar govorila, odgovornost je to koja će uskoro biti i Hrvatska, i uzevši u obzir da živimo u zemlji u kojoj političke stranke imaju glavnu riječ (a u stvari je to velika odgovornost i političkih stranaka), lagano prelazimo na drugi blok tema, o hrvatskoj politici i hrvatskim političkim strankama. To će otvoriti gospodin Šipić sa svojim istraživanjem koje je izuzetno zanimljivo upravo u kontekstu ove činjenice koju je gospođa Lokar navela, a to je da dolazi do porasta broja žena iz konzervativnih političkih stranaka u Europskom parlamentu. Gospodine Šipić, izvolite.

Josip Šipić:

Hvala lijepa. Ja bih se ponajprije zahvalio na pozivu kojeg ste mi uputili i drago mi je biti s Vama. Sonja mi je dala jedan lijepi šlagvort za uopće cijelu prezentaciju. Najprije bih htio demistificirati naslov svog izlaganja, naime, izlaganje je o diskursima žena u desnim političkim strankama u Hrvatskoj. Naime, ova prezentacija je nastala na temelju istraživanja koje sam ja proveo prije otprilike 5 ili 6 godina, a u sklopu svog magistarskog studija, tako da će Vam se neke stvari možda činiti zastarjelima, no one su i dalje aktivne i prisutne. Najprije bih htio napomenuti da ovakva istraživanja (dakle, rodne perspektive, rodna istraživanja ženske participacije u desnim strankama) nisu velika po broju i nekako mi se čini da se u zadnje vrijeme povećava broj žena u desnim strankama pa će i broj ovakvih istraživanja sve više rasti. U uvodu bih volio još malo više istaknuti neka opća mjesta istraživanja.

Dakle, istraživanja iz rodne perspektive o desnim pokretima nekako daju zajednički zaključak da **desni projekti konstruiraju rodne identitete isključivo unutar parametara određene etničke, nacionalne, religijske ili rasne zajednice**. Oni svoju politiku temelje na konstrukciji pasivnih žena koje se primarno vidi kao majke u sferi obitelji. One imaju ulogu reprodukcije genetske čistoće zajednice te njenog specifičnog kulturnog i povijesnog identiteta. S druge se strane muškarce vidi kao aktivne subjekte s ulogama vođa i branitelja zajednice, tako da se može zaključiti da izgradnja zajednice kakvu desni projekti nastoje postići nije moguća bez specifične konstrukcije roda, odnosno specifične ideje muškaraca i žena. Isto bih tako htio napomenuti što je to **politika majčinstva**: politika se majčinstva koristi kao **teorijski koncept koji se pak koristi kako bi opisao žene koje majčinstvo koriste kao motivaciju ili opravdanje za politički angažman i strategije u u svom političkom djelovanju**. Sama se politika nalazi i na ljevici i na desnici; ona je, kao takav fenomen, prisutna na oba pola. S jedne strane, na ljevici ona služi u svrhu otpora militarističkim i nacionalističkim projektima, organiziranja antiratnih djelovanja te se na taj način ruši podjela između privatnog kao ženskog i javnog kao muškog (a koje je konstruirano na način na koji desni projekti to rade).

S druge strane, određena su istraživanja pokazala da je u brojnim zemljama (pogotovo u '90-ima u Americi i Italiji, a pogotovo u zemljama srednje i istočne Europe, odnosno zemljama bivšeg Istočnog bloka) upravo politika majčinstva bila središnja pozicija za žene koje podržavaju konzervativne, nacionalističke, rasističke ili vjerske i fundamentalističke projekte. Međutim, ono što se dešava u zadnje vrijeme jest da suvremene konzervativne i radikalno desne stranke, bez obzira na to što inzistiraju na povratku žena njihovim tradicionalnim, obiteljskim ulogama, sve više uzimaju žene u svoje stranke. Neke od teorija ovaj fenomen objašnjavaju činjenicom da veći broj desnih stranaka zauzima takozvane moderne tradicionalne poglede na žene i prihvaća da i žene imaju karijeru, ili reformulira rodne uloge prilagođavajući se modernizaciji, a u određenom smislu žene može koristiti u svrhu političke strategije radi promoviranja svoje ideologije i programa (na primjer, kao dokaz progresivnosti nasuprot nazadnosti drugih etničkih ili vjerskih skupina). E sad... Žene koje se nalaze u desnim strankama daju primat svojoj ulozi majke u obitelji, međutim, one ne prihvaćaju da je ta uloga isključiva. Ono što se događa u Zapadnoj Europi, i to sve više u zadnje vrijeme, jest činjenica da sve veći broj, pogotovo mladih, žena ne podržava konzervativne poglede na rodne uloge te njihovo političko djelovanje sve više nalikuje feminističkom. Literatura ih, pa i one same sebe, sve češće naziva **neofeministkinjama, postfeministkinjama** ili, meni najdraže, u Njemačkoj –

nacionalfeministkinjama. Na ovaj način one opovrgavaju samu ideju da su, u stvari, politički neiskusne žrtve muške dominacije (kao što su određene teorije govorile) ili tek puki privjesci svojim muškim kolegama, kao što je bilo dosta prisutno u jedno doba.

Dakle, možemo primijetiti da sama analiza ženske participacije i djelovanja u desnim političkim strankama ovisi o različitim političkim, povijesnim i kulturnim kontekstima i nema neko univerzalno objašnjenje. Meni je interesantno bilo postaviti pitanje **na koji način naše političarke u desnim strankama konstruiraju svoj rodni identitet s obzirom na dominantnu desnu ideologiju** i s obzirom na činjenicu da i dalje živimo u tradicionalnom, patrijarhalnom i konzervativnom društvu koje politiku doživljava kao prljav i ženi ne svojstven posao (a što se najbolje iščitava u rodno obojenoj frazi „Politika je kurva“). Ja sam tražio koliki je bio broj zastupnica u desnim strankama u zadnjem desetljeću; '90-e mi nisu toliko bitne zato što je taj broj bio izuzetno nizak kod svih stranaka pa je takav bio slučaj i s desnim strankama. Ono što se može primijetiti jest da u HDZ-u stalno raste broj žena, tako da su oni s osamnaest posto došli do dvadeset i tri posto u 2007. godini; kod HSP-a vidimo da je, u zadnjih deset godina, praktički samo jedna žena bila zastupnica; kod HSS-a vidimo da im pada broj ženske zastupljenosti, a u DC-u je smo jedna žena bila prisutna za vrijeme saborskih mandata. Dakle, na temelju ovakvih podataka, činjenica je da, pogotovo u manjim strankama desnice, jedna ili maksimalno dvije žene su zastupljene pa me je interesiralo na koji način: na kojim se one funkcijama nalaze i na koji način uopće artikuliraju svoje političko djelovanje. **Uzeo sam kao primjer tri visokopozicionirane žene u desnim strankama: Jadranku Kosor** (koja je u vrijeme mog istraživanja bila potpredsjednica stranke, Vlade i ministrica obitelji), **Ružu Tomašić**, koja je bila potpredsjednica stranke i saborska zastupnica te **Vesnu Škare-Ožbolt**, koja je bila predsjednica stranke i ministrica pravosuđa.

Ono što sam pronašao kao jedan od glavnih modela funkcioniranja muško-ženskih odnosa u desnim strankama u Hrvatskoj jest nešto što je i inače poznato u istraživanjima koja su obavljena, a to je da **hetero-normativna obitelj služi kao model odnosa među muškim i ženskim članovima desnih stranaka, ali i u samim strukturama tih organizacija.** Na taj se način prirodni rodni poredak konstruira u stranci koja djeluje kao obitelj na čelu s mudrim i odlučnim vođom. Na primjer, Jadranka Kosor je govorila da se pridružila HDZ-u jer je vidjela očinsku figuru u pokojnom Predsjedniku Franji Tuđmanu; znamo i za poznatu izjavu: „Kud Sanader, tud i ja,“ „Sviđa mi se njegovo odlučno vodstvo.“ Za Ružu Tomašić je u to vrijeme Anto Đapić bio zakon u stranci, a Vesna je Škare-Ožbolt bila opisivana od strane medija u svojim izjavama kao „Tuđmanova miljenica.“ Također, jedna strategija koju sam primijetio u njihovim političkim, odnosno, u njihovim medijskim intervjuima jest javno isticanje vlastitog majčinstva. Ta se strategija koristi kako bi se izgradio ugled za bavljenje politikom, a s druge strane, to im omogućava da zauzmu autoritativni stav prema drugim ženama i muškarcima te da javno konstruiraju normativno majčinstvo. Primjerice, u svojim se intervjuima Škare-Ožbolt često referirala na činjenicu da je bila savjetnica prvom hrvatskom predsjedniku i za vrijeme je bavljenja politikom rodila dvoje djece, kao na svoje najveće uspjehe u životu. Jadranka Kosor često je spominjala svojeg sina u intervjuima, a Ruža Tomašić na temelju svog primjera davala primjer drugim ženama u Hrvatskoj jer kaže da se vratila iz Kanade s dvoje u djece u nadi da će u njoj zemlji biti bolje i njoj i njoj djeci i njihovoj djeci...

Ono što sam također otkrio jest da su se pojavljivali **diskursi majčinske skrbi kod pitanja vezanih za motivaciju za bavljenje politikom i političkih ciljeva**. Jadranka Kosor je dosta često isticala kako je njen politički cilj brinuti se za i predstavljati one koji su zaboravljeni, obespravljeni i slabi; po njenom djelovanju i po onom što je ona zagovarala, to su branitelji, žrtve rata, djeca i majke. Ruža Tomašić je isticala da se želi boriti za obitelj, protiv droge i nasilja dok je Škare-Ožbolt isticala da se bori za prava djece jer postojeći zakon ne štiti djecu, već odrasle. Također sam, kod Ruže Tomašić, naišao na određene militantne diskurse koji, u principu, pobijaju uvjerenje koje je vladalo u određenim analizama: da je iskustvo majčinstva temelj za politiku mira, tolerancije i egalitarizma. U jednom je od svojih intervjua ona je istaknula da je cijeli svoj život posvetila radu s nadom i željom uspostave neovisne hrvatske države u kojoj ćemo biti sami svoji gospodari, bez Srba, komunista, ali i tutora sa Zapada. Također je isticala da je bila spremna vratiti se u Hrvatsku znajući da će biti nemoguće uspostaviti hrvatsku državu bez rata. Isto tako, u svom sam istraživanju primijetio kako su ove političarke stavile majčinstvo u svoj politički fokus, odnosno, u fokus svog političkog djelovanja. Na taj način one opravdavaju svoj angažman u strankama čija se ideologija temelji na uzajamnoj konstrukciji etniciteta i roda zbog uvjerenja u biološke razlike, a to se najbolje očitava u pitanju demografije. Ono što je **Nira Yuval-Davis** u svojoj glavnoj, paradigmatičkoj, knjizi, tj. istraživanju, primijetila je da se desni projekti u principu koriste za diskurs ljudi kao moć u svrhu odražavanja i rasta populacije kao nacionalnog kolektiviteta, i to vide kao vitalni nacionalni interes. Tako su i sve tri političarke čije sam intervju i političke projekte analizirao isticala negativan demografski trend kao ozbiljan politički i nacionalni problem, a smanjeni prirodan prirast stanovništva kao jedan od najvećih problema hrvatske države (odnosno hrvatske nacije) te su inzistirale da demografska obnova mora biti jedan od vladinih prioriteta. Na taj način unutar njihovih političkih projekata žene, odnosno majke postaju objekti njihovog političkog djelovanja s ciljem da se osigura opstanak nacije; dakle, to je otprilike ono što sam već rekao. Isto tako, primijetio sam da one, naravno, zagovaraju politike koje su u interesu žena, i u interesu unaprjeđenja položaja žena, pogotovo one politike koje idu u smjeru poboljšanja položaja žena unutar hetero-normativne obitelji, kao što je borba protiv nasilja nad ženama i prava samohranih majki.

Da ne bi sve ostalo na ženama, primijetio sam da je jedna od njihovih glavnih briga u političkom djelovanju briga za branitelje; na taj način one konstruiraju normativnu muškost u hrvatskom društvu koja je vrlo fiksirana od početka, a to je braniteljska populacija. Ono što je **Durđa Knežević** u svojim istraživanjima već prije istaknula, a to je da žene koje podupiru desne projekte ističu žensku senzualnost, konstruiranje žena kao nježnih i brižnih majki koje bi trebale skrbiti o našim momcima. Unutar tog diskursa, ono za što se te političarke zalažu jest uvođenje novih mjera u svrhu poboljšanja materijalnog, financijskog i društvenog statusa branitelja Domovinskog rata. Također su pružale podršku generalima optuženim za ratne zločine (također i pravnu pomoć). Isto mi je tako bilo bitno primijetiti da se normativna muškost koja je konstruirana unutar određenog etniciteta (odnosno, u ovom slučaju, hrvatskog) čisto proširila na područje Bosne i Hercegovine pa su se tako sve tri političarke zalagale za izjednačavanje statusa i prava pripadnika Hrvatskog vijeća obrane u Bosni i branitelja hrvatske vojske, dok su se, s druge strane, omalovažavali i isključivali borci iz Drugog svjetskog rata (iz te konstrukcije normativne muškosti, s argumentom da je antifašističkom pokretu nedostajao nacionalni aspekt).

Završno, čisto, nekoliko stvari: vidjeli smo da se u Hrvatskoj **koncept politike majčinstva** itekako može primijeniti na djelovanje desnih političarki upravo zato što one uzdižu majčinstvo u njegovoj materijalnoj i simboličkoj vrijednosti i dimenziji te idealiziraju hetero-normativnu obitelj kao privilegirano područje ženske moći i samoostvarenja. Njima to **služi i kao sredstvo opravdanja za politički angažman, ali i kao izvor i područje moći aktivnog djelovanja te autonomije u svijetu politike kojim i dalje dominiraju muškarci**. Ono što mi se čini potrebnim na kraju istaknuti jest da postoje povijesni i kulturološki razlozi za ovakvu vrstu konstrukcije rodnog identiteta u javnosti. Povijesni je čisto odmak prema socijalističkom iskustvu, koje je inzistiralo na čisto nominalnom izjednačavanju muškaraca i žena. Drugo je ratna dimenzija i vrlo jaka nacionalistička retorika i politika tijekom '90-ih u kojima je majčinstvo postalo ono glavno, ona temeljna dimenzija naših nacionalističkih projekata dok se kulturološki razlozi naprosto nalaze u jakom kultu Djevice Marije, koji je pak jako prisutan u hrvatskom društvu.

Marjeta Šinko:

Hvala, gospodine Šipić. Evo, zamjetan žamor koji se čuo za vrijeme izlaganja gospodina Šipića daje naslutiti i živu debatu; ovime otvaram prostor za pitanja i raspravu.

Irina Bjelopavlović, Centar za podršku i razvoj civilnog društva „Delta,“ Pakrac:

Ja bih se negdje obratila gospođi Thors i pitala ju... Dojmilo me se, zapravo, to što ona priča, mi svi (i gospođa Lokar je to rekla isto) težimo tome što su napravile skandinavske zemlje, to je model po kojem bismo mi željeli funkcionirati u našim društvima. Govorili ste o potrebi javnog života koji treba omogućiti usklađivanje muškaraca i žena u svim životnim i društvenim temama, poput obitelji. Moje je pitanje, zapravo, ovo: govorili ste o dostupnosti servisa, i ja sam možda negdje izgubila ovaj dio priče u kojem ste govorili o pravima za djecu (nešto ste spomenuli o tri godine, pa ste onda spomenuli dob do početka školovanja), no zanima me na što se to točno odnosi? Da li u Vašoj zemlji postoji, tj. ima li Finska dovoljno servisa za djecu, jesu li ti servisi besplatni ili to zajednica sufinancira? Također, govorimo li o vrtićima i o besplatnom školovanju? I, kao treće, kako stojimo kod Vas s kliznim radnim vremenom, kako se to omogućava ženama majkama te ženama koje se žele baviti političkom djelatnošću?

Astrid Thors:

U redu, imali ste puno, puno pitanja. Kad je riječ o skrbi o djeci, imamo majčinski i očinski dopust do gotovo godine dana, no ne morate obavezno ostanati doma s djetetom (ustvari, postoji kraći period koji je obavezan). Imate takozvano subjektivno pravo (kao što i dijete ima pravo) poslati dijete u vrtić. Ako su, na primjer, majka ili otac sami kod kuće s drugim djetetom, i tu dolazimo do zabavne situacije jer su naše financije danas prilično nategnute (zato postoji rasprava da li bi to trebao biti posao s

17

Ovaj dokument nastao je uz financijsku pomoć Europske unije. Stavovi izneseni u ovom dokumentu ne predstavljaju službeni stav Europske unije već su isključivo stajalište autora. Okrugli stol dio je projekta *AD ACTE – Anti-Discrimination Actions Towards Equality of women and men*.

punim radnim vremenom ili ne), naknada iznosi približno 250 eura po djetetu, ovisno o vašim prihodima. Znači, povezano je s prihodom i ako imate više djece, dobit ćete višu stopu. No to zaista jest puno radno vrijeme do sedme godine života, kad škola postaje obavezna.

Postoje i pripremne škole koje djeca pohađaju godinu dana prije „prave“ škole. Ali kad znate da imate osigurano mjesto u vrtiću, znate da se možete vratiti na posao. Ako pak odlučite ostati kod kuće na duže vrijeme, možete primati manju subvenciju u periodu od tri godine. Rekla bih da između skandinavskih zemalja također postoje neke razlike. U Finskoj su većinom majke te koje se odlučuju na trogodišnju opciju. Jasno, ne mogu si sve obitelji priuštiti da funkcioniraju kao domaćinstvo s jednim prihodom. Također imate pravo, pod uvjetom da vaše dijete nije spremno za školu, na posao s pola radnog vremena. U tom slučaju dobit ćete mali povrat novca za razliku. Rekla bih da Finkinje nisu toliko sklone radu na pola radnog vremena, puno manje od žena u nekim drugim europskim zemljama, a postoji i određena nefleksibilnost od strane poslodavaca.

Uvijek postoji rasprava o tome da li je odabir nepunog radnog vremena potpuno dobrovoljan ili je tu nešto više... Zato što znamo da ima sektora, kao što su restorani ili trgovine, u kojima poslodavci donose odluke o radu na pola radnog vremena. Zaista puno raspravljamo o tom pitanju i pokušavamo ga riješiti. Također, ima situacija kad jedan od roditelja mora raditi manje – na primjer, ako imate tinejdžere, koji znaju biti zahtjevni i komplicirani (ili nešto poput toga), kao i neke druge okolnosti. Trenutačno vodimo raspravu o tome što bi bilo najbolje rješenje jer je nepuno radno vrijeme vrlo dobar način za povratak na posao, osobito u situacijama gdje velik broj ljudi apstinira od posla dvije ili tri godine. Uz to, ako radite nepuno radno vrijeme, razlike u plaći su znatne.

Vera Tadić, Ministarstvo vanjskih poslova:

Gospođo Lokar, vi ste govorili o potrebi borbe i koordinacije različitih načina aktivnost žena iz različitih političkih stranaka kako u Sloveniji, tako i na području Europskog parlamenta. Moje bi pitanje bilo da li ste se u toj borbi, dakle, u borbi ili u njihovim nastojanjima, u aktivnostima žena Slovenije (kao zemlje koja je prošla tranziciju, uz Hrvatsku, koja je imala i rat), koordinirali sa ženama koje također dolaze iz zemalja koje su prošle tranziciju (dakle, s istočnoeuropskim zemljama, ako mogu tako reći), poput Poljske, Češke, Slovačke, Mađarske? Da li je bilo ikakvih koordinacija, da li Vi smatrate da bi pojačane aktivnosti u tom dijelu poboljšale položaj žena i da li bi bilo dobro da se upravo iskustva žena iz bivših istočnoeuropskih zemalja koje su prošle tranziciju (njihove aktivnosti, njihova razmjena iskustava) iskoristi kako bi se poboljšao položaj žena u Europskom parlamentu ili u Europskoj uniji općenito? Hvala.

Sonja Lokar:

Hvala na pitanju; vrlo zanimljivo pitanje. Najprije bih možda rekla sljedeće: povezivanje žena preko nacionalnih granica bio je apsolutni uvjet da se bilo što promijeni na bolje u našoj tranziciji. Zašto o tome pričam? Kada su nastale nove lijeve stranke, kada su se stare komunističke stranke

preoblikovale u socijaldemokratske stranke, ja sam bila unutar jedne od tih stranaka te Vam mogu reći da je moje najveće iznenađenje bilo kada sam shvatila da je moja stranka potpuno zaboravila na pitanje rodne ravnopravnosti. To više uopće nije bio njezin fokus. I žene iz tih novonastalih lijevih političkih stranaka vrlo su brzo, zajedno s nama, primijetile da ćemo, ukoliko ne počnemo vrlo brzo surađivati i gurati naše stranke u pravom smjeru, izgubit sve što nam je u prošlosti bilo garantirano kao naše žensko ljudsko pravo. Kako smo to uradile? Napravile smo jednu mrežu socijaldemokratskih žena (to je mreža u kojoj ja i dan-danas radim, ona se zove *CEE Network for Gender Issues*) gdje smo, zapravo, povezale žene iz najnaprednijih lijevih stranaka u Europskoj uniji (naravno – norveške, švedske, finske socijaldemokratske žene) i pripremile smo programe u kojima smo osposobljavale žene u našim strankama za borbu za to da naše stranke opet počnu normalno funkcionirati kao stranke otvorene za žene. To smo dosta uspješno radile od 1994. do negdje 2000. godine. Ako pogledate naš razvoj u tim političkim strankama, vidjet ćete da je to razdoblje kada su lijeve političke partije u tranzicijskim zemljama radile svoje unutarstranačke kvote, kada su napravile svoje ženske organizacije i kada su počele, zapravo, nametati muškim rukovodstvima u svojim strankama uključivanje pitanja rodne ravnopravnosti u nekim područjima svoje opće politike. Posljedice su bile vrlo pozitivne i za druge žene. Recimo, u Sloveniji, kada smo u našoj maloj stranci napravile ženski forum, odmah su sve velike stranke napravile ženske forume, bez obzira na to jesu li prije imale ikakvu tradiciju rada sa ženama. Kada smo mi uspostavile kvote u našoj stranci, Liberalni Demokrati su uspostavili kvote u svojoj stranci. Desne stranke su tu imale veći problem i dugo su se držale po strani. Dakle, ta suradnja između žena, a preko nacionalnih granica (no unutar istog političkog pola) je bila prvi korak, ali pokazalo se da on nije dovoljan; jer, ako postoje lijeve partije koje su u lošoj poziciji ili su u tom trenutku potpuno nevažne za svoju zemlju, a velike stranke ne žele ni čuti za ravnopravnost žena, onda to nimalo ne pomaže. Dakle, bilo je izuzetno važno pridobiti i žene iz drugih političkih grupacija da počnu pomagati ženama u novostvorenim zemljama. To je jako dobro radila, recimo, Zelena Inicijativa; dobro su to radile liberalne demokratske stranke. *People's Party* je imala vrlo rano koordinacije sa ženama iz različitih svojih stranaka, ali pitanja koja su one postavljale na dnevni red su bila malo drukčija i vrlo je dugo postojao otpor prema kvotama. To se otprilike 2004. ili 2005. godine prelomilo, i onda su počele, zapravo, i desne stranke uvoditi (ne baš, doduše, formalno) kvote, ali postavljati ciljeve i primjerom dokazivati da zapravo ne zapostavljaju svoje žene. Znači, to je bilo od izuzetne važnosti, a ovo povezivanje, rekla bih, na horizontalnom nivou, ono je sigurno još značajnije. Što je neka zemlja više politički razmrvljena, a sve su naše takve da imaju sijaset malih političkih stranaka, ništa, ali baš ništa se u zakonodavstvu ne može promijeniti (naročito u zakonodavstvu o izborima, za koje je potrebna dvotrećinska većina) ako se ne postigne, prvo, politički konsenzus među ženama svih boja. I, naravno, konsenzus s civilnim društvom i ostalim akterima (onaj sa sindikatima je nama bio posebno važan) kako bi se probudilo biračko tijelo.

Političke stranke... Ma one ništa ne rade ako nisu prisiljene na to. Tek kada znaju da će im birači udariti kaznu ako ne pristanu na to da naprave mjesta za žene, e onda se tek one pokrenu. Dovoljno je da jedna velika politička stranka istakne pitanje rodne ravnopravnosti žena u politici da bi sve druge stranke (hoćeš, nećeš, moraš) krenule za njima. Mi smo u Sloveniji to svjesno radile; svjesno smo stvarale, u svakoj političkoj stranci, grupu žena koja je gurala. Dugo nam je trebalo da razumijemo da bez međusobne suradnje ne možemo ništa. Sedam smo puta u našem parlamentu

pokušale progurati kvote; sedam smo puta izgubile zato što se međusobno nismo uspjele dogovoriti koja će to politička stranka biti koja će usrećiti žene s kvotama u Sloveniji. Mislim, međusobno smo se gurale na sceni. Glupost ne bi mogla biti veća, i to smo radile sedam puta. Nakon sedam puta, nakon što smo sedam puta bile poražene i nakon što smo, u parlamentu, došle na svega sedam posto žena (što je bila katastrofa; napokon, Slovenija je u prvom partizanskom parlamentu imala trinaest posto žena, a sada, u prvom slobodnom, samo sedam)... Hej, stani malo! Znači, trebalo je doći k pameti i napraviti koalicije oko pitanja oko kojih se to može. Mi nismo mogle napraviti koaliciju po pitanju obrane pobačaja; danas u Sloveniji ne možemo napraviti koaliciju svih žena i svih političkih stranaka da podržimo prava homoseksualnih muškaraca i žena: to bi bilo potrebno, ali to ne možemo napraviti jer je politički otpor preveliki unutar nekih stranaka. Ali, kod nekih se pitanja to može. Može se oko predstavnništva žena u politici, može se oko pitanja jednake plaće za jednaki rad, može se, ja čak mislim, i oko pitanja nasilja, barem u velikoj mjeri... Možda ne toliko u metodologiji, nego oko toga da se nasilje progoni – oko toga postoji suglasnost. I, naravno, može se oko mirovinskog sustava jer tu mi žene, bez obzira na to koje smo boje, imamo veliki interes u tome da mirovinski sustav bude takav da jednostavno omogućava jednakost spolova (jer sve što se dogodi u radnom životu žene, sva diskriminacija izlazi na vidjelo u onom trenutku kada dobivaš mirovinu). U Sloveniji je odnos između muške i ženske plaće, takozvani *pay gap*, jako mali. Formalno, on je osam posto (neke čak statistike, drugačije izračunate, kažu da je svega tri posto), ali kada pogledate mušku i žensku mirovinu, odjednom on postaje trideset posto. Ali u toj je muškoj i ženskoj mirovini zapravo akumulirana cijeloživotna diskriminacija na području rada. E sada, što sve unutra ulazi, to je različito u svakoj od zemalja, ali za nas je jako važno da se to zna.

Astrid Thors:

Pa, bilo je zanimljivo poslušati taktiku vaše dobre susjede, ona mora da ja najbliže tome da to kaže, no postojala je mogućnost participacije prošli tjedan, na sastanku Međuparlamentarnog sindikata (IPU) u Baru. I tamo, što mislim da je zanimljivo, pokušavaju progurati rodna pitanja i mi smo od njih puno naučili. Objavili su i istraživanje provedeno na nekoliko kontinenata (Finska nije bila uključena) na temu rodno osjetljivih parlamenata. Sonja je rekla puno stvari koje bismo mogli izdvojiti, no ima jedna dodatna stvar za koju mislim da je vrlo važna, a to je transparentnost u donošenju odluka unutar stranke. Ne mogu se sjetiti citata, sjećam se kad sam bila u Europskom parlamentu i Britanci su izmijenili svoj europski parlamentarni sustav (iz većinskog, za koji su imali nacionalne izbore) u proporcionalni sustav fiksiran na 10 ili 11 članova Europskog parlamenta iz istog područja.

Kao što je rečeno stranačkim liderima, „Kako biste položiti test, morate biti upoznati s prethodnim govorima lidera vaše stranke, tek ćete tad moći postati kandidati za najvišu poziciju.“ Transparentnost, dobra pravila i procedure u potpunosti su demokratske i, kao takve, preduvjet da bi do toga došlo, tek tada će participacija žena biti veća. Moram se složiti s tobom, Sonja, o onom što si spomenula, kako ste se borili u vašoj zemlji da bude jedna izborna jedinica; i mi smo se za to borili u Finskoj i mogli smo izabrati samo 30 članova EP-a.

Naša zemlja je velika, no zbog toga je moguće da manje grupe budu članovi Parlamenta. Imali smo (naravno, to je naša situacija) 60% naših članova EP-a; Zeleni su imali dvije članice, a ja sam bila jedina članica iz moje stranke, jedina koja je pobijedila na izborima. Puno toga smo prošli, ali kad govorimo o svom iskustvu u EU, ono je otkrilo drugačiji kut gledanja. Pomalo smo strepile, mi, nordijske žene, što će nam EU donijeti, hoće li učiniti život okrutnijim, težim, i da, odigralo se onako kako ste rekli. Sjećam se rasprava o diskriminaciji u Europskom parlamentu kad smo rekli: „Astrid, gledaj, znamo da ovo neće, ovo i ova odredba, učiniti tvoj život lakšim, ali napravi to iz solidarnosti s nama i mi ćemo podići minimalni standard.“ No saznala sam, i bila pomalo šokirana tim otkrićem, da su tad postojala nova područja koja su spajala žene iz različitih dijelova Europe u zajedničkoj borbi protiv nasilja i trgovine ljudima; u tim pitanjima, koja nas pogađaju transnacionalno, suradnja je bila vrlo, vrlo korisna.

Ovo što kažeš o mirovinama, to je vrlo zanimljivo: i u našoj zemlji imamo situaciju gdje, ako osoba ostane kod kuće kako bi se brinula za djecu, tada on ili ona gubi mirovinski staž. Kad govorimo o siromaštvu, koje je, jasno, u našim slučajevima uvijek relativno, danas u Finskoj često razgovaramo o starijim ženama koje nisu ostvarile puno prava na mirovinu u svom radnom vijeku. Radile su, recimo, kao supruge farmera ili nešto slično. U mnogim dijelovima Europe siromaštvo je još uvijek žensko pitanje.

Marjeta Šinko:

Ja bih još možda onda postavila, za kraj prvog dijela programa, jedno pitanje gospodinu Šipiću. Naime, kao što je i sam rekao, njegovo istraživanje je malo starije, ali u jednom svom intervjuu bili ste naveli da, u stvari, tu politiku majčinstva možemo primijetiti i na ljevici i na desnici. Pa, dakle, u kontekstu ovih već sada, vrijeme je, predizbornih kampanja, da li primjećujete taj element u ovoj predizbornoj kampanji, je li on snažniji ili nije? Evo, recimo, taj osvrt.

Josip Šipić:

Pa ne, ne čini mi se da je snažniji, mislim čak da je i manji, mislim da se, u principu, na neki način fokus s politike majčinstva... U stvari, mislim da sama ta politika majčinstva širi svoj fokus, ne da se fokus politike majčinstva mijenja, već se sama politika majčinstva u svom fokusu širi na desnici. Dakle, uključuje i preuzima određene feminističke diskurse, možemo to tako reći.

Sonja Lokar:

Prije sam zaboravila nešto jako važno reći, da odgovorim na Vaše pitanje. Pitali ste da li je potrebno danas raditi na povezivanju, na posebnom povezivanju žena iz nekadašnjih socijalističkih zemalja i novih koje su ušle u Europsku uniju te da li to može utjecati na europsku politiku. Ono što smo mi radili u Sloveniji prije, recimo, nema ni mjesec dana, organizirale smo jednu kampanju ženskog lobija

kako bismo podržale žene u Poljskoj i žene u Rusiji kojima je prijetilo da im parlament dodatno prepriječi put do slobode rađanja. U Rusiji postoji jedan jako liberalan sustav, međutim, u njihovoj Dumi sada postoje jako, jako desne stranke koje su pokušale oduzeti tu slobodu odlučivanja o vlastitom tijelu i, zapravo, napisati jedno zakonodavstvo po kome bi žena bila primorana za mišljenje pitati svoga supruga, maloljetna osoba svoje roditelje; dakle, osoba ne bi mogla to sama odlučiti, morala bi potražiti savjet, a dodijeljeni bi joj savjetnik morao reći da je pobačaj smrtni grijeh i da će on ostaviti posljedice po njezino zdravlje te slične stvari. To je bio ruski problem. U Poljskoj su pak, gdje je abortus i dan-danas zabranjen i postoji vrlo malo iznimaka (kao kada je u pitanju silovanje ili kada je u pitanje doveden život majke), jako desne stranke pokušale ishoditi poništenje i ovih iznimaka za abortus, kako za isti ne bilo nijedne izlike; kada su o tome glasovali u parlamentu, samo je pet glasova više omogućilo da se to ne prihvati. Znači, imamo jedan jako zanimljiv razvoj, a to je da već stečena prava budu dovedena u pitanje, ili da se dodatno pogoršava stanje koje je i do sada bilo jako teško. I tu, znači, solidarnost između žena (i to ne samo unutar Europske unije nego i šire) jest izuzetno važna. To se sada pitanje postavlja i u vezi s arapskim revolucijama: ja, recimo, danas dolazim iz Tunisa, bila sam na promatranju izbora u Tunisu; na tuniskim je izborima relativna pobjednica jedna stranka koja o sebi misli da je *mildly islamist* (znači, mekano, labavo islamistička), ali žene u Tunisu strahuju što ih čeka, što će se s njima dogoditi jer su one do sada imale najnapredniji, ma idealan sustav ravnopravnosti; no kada ih pogledate, u usporedbi s drugim ženama u arapskom svijetu, one su bile bog bogova. Mogle su se razvesti, mogle su odlučivati o rađanju, imale su slobodu korištenja kontracepcije, mogle su birati hoće li ili neće pokriti glavu... One se sada boje posljedica ove nove revolucije koja je, u svakom smislu, za njih pozitivna, koju su podržale, za koju su mnoge od njih izgubile i život kada su je branile; što će im sada slobodni izbori donijeti? Hoće li im donijeti korake unatrag ili korake unaprijed? Tu opet solidarnost žena, i nas iz Europe s njima... To nije više pitanje da li mi želimo ili mislimo da njih treba podržati, mi to moramo, jer kad branimo njihova prava, mi zapravo branimo svoja prava.

Aleksandar Košutić:

Moje ime je Aleksandar Košutić, ja sam samo htio pitati nešto kolegu Šipića. Iako razumijem da je ovo sada rodni stereotip, nas dva muška, jedina u prostoriji, se nešto propitujemo, ali, u vezi Vašeg izlaganja... Ja moram priznati da nisam HDZ-ovac, ali ja sam se naježio živ od tih riječi i tih izraza, stoga mogu misliti kako je kolegicama iz HDZ-a, ne? Ali ono što je moje pitanje je: ja imam kolegice sa studija koje se bave politikom i koje su u HDZ-u; mene u stvari zanima, zbog mog privatnog pitanja (i nekoga u sali će, pretpostavljam, to zanimati), koji je, po Vama, u stvari način uspijevanja žena unutar HDZ-a? Jesu li ključni alati legitimacije, da Vas parafraziram, „prvo ja sam majka, a onda sve ostalo“ ili postoje i neki drugi načini uspijevanja unutar HDZ-a? Čisto me zanima zbog tog privatnog pitanja.

Josip Šipić:

Pa ne mora nužno biti, mislim, ne može se to primijeniti na sve žene, da je njihova legitimacija, svima, nužno majčinstvo. Ali, mislim, ono što je bilo bitno jest kako visokopozicionirane žene argumentiraju tu priču. Jer one, u principu, šalju poruku; ove koje su niže pozicionirane... Njihova ih stručnost može legitimirati bez ikakvog problema. Bar se meni tako čini; zato sam i napravio ovo istraživanje. Mislim da vidim točno kako žene na visokim funkcijama argumentiraju svoje političko djelovanje. Razumijete? (*Ne, nisam.*) Ovo je vrlo mali primjerak. Ono što mislim napraviti za disertaciju jest usporediti Hrvatsku i Srbiju na puno većem primjeru pa onda vidjeti kamo ću doći, ali ovo, ovo je vrlo, vrlo mali uzorak; upravo sam se zato fokusirao na potpredsjednice i predsjednice svojih stranaka, jer sam tu, iz nekakve kvalitativne analize, to mogao zaključiti. Prvo, vrlo teško mi je to primijeniti na sve.

Aleksandar Košutić:

A kada ste analizirali postotke, ne, kolike postotke pojedine stranke imaju kolegica u Saboru, bio je zadnji dolje DC. Međutim, bila je, kao što znamo, jedna jedina kolegica. Međutim, Vi ste napisali stotinu posto. Možda...

Josip Šipić:

Jesam, negdje sam napisao stotinu posto. Negdje jesam, pardon. Možda sam zaboravio.

Katarina Fuček, predsjednica Zajednice žena HDZ-a „Katarina Zrinski“:

Hvala lijepa. Ja sam Katarina Fuček, predsjednica sam Zajednice žena HDZ-a „Katarina Zrinski“ i drago mi je da se mogu uključiti u ovu ovdje raspravu i na taj način pridonijeti nekakvom ukupnom stajalištu; i ne osjećamo se neugodno, dapače, drago mi je da možemo otvarati sva pitanja jer to znači da je zrelost društva takva da smo dostigli razinu da se ne bojimo ničega te o svemu možemo suvereno razgovarati i braniti svoja stajališta. Možda bi trebalo istaknuti... Ne želim uzimati previše vremena, ali želim dati sukus onoga što meni ovdje nedostaje, a to je da sve stranke u Hrvatskoj dijele jednaku odgovornost za participaciju žena u politici i da Sabor nije stvarna slika stanja. I to mogu potkrijepiti (žao mi je što nemam ovdje ove argumente u brojkama, ali sam ih inače imala i govorim da će, možda, razlika u točnosti biti vrlo mala). Demokracija je dolje u općinama, u gradovima, u županijama, i onda ide prema gore; ako pogledamo vijećnice, ako pogledamo županije i sastav, znači, županijskih skupština, ako pogledamo sastave gradskih vijeća, ako pogledamo samo čelna mjesta, vidimo da tu sve stranke jednako snose odgovornost. Ako od četiri stotine dvadeset i devet općina u Hrvatskoj ima svega dvadeset gradonačelnica, znači, gdje su ostale? Mislim, točno se zna onda da nema ni SDP-ovih, da nema ni HDZ-ovih, da nema ni HSS-ovih! Ako ima općina u Hrvatskoj, i to svaka županija ima dvije, tri ili pet općina koje nemaju nijednu vijećnicu, onda sve

stranke snose jednaku odgovornost. A ako je takva situacija u županijskim skupštinama, ako je, od dvadeset i jedne županije, jedna županica (i tako dalje, i tako dalje), znači, ono što se želi stvoriti jest da na desnici nema dobre podrške ženama, a to nije točno. Nije točno, sve stranke snose jednaku odgovornost. Svi akteri u politici potječu iz iste strukture društva i treba otići u '90-e. U '90-ima je sabor koji je imao tri vijeća imao, od tri stotine i nešto zastupnika, petnaest žena, samo petnaest žena; koji je to postotak? Godine 2011., četrdeset žena; petnaest ih je iz HDZ-a. Napredak društva je očit. Naravno da on nije dovoljan, naravno da treba još raditi! Naravno da treba otvarati prostore ženama i otvarati im ih na svim razinama; pogotovo su lokalne zajednice te koje će učiniti najviše za mlade žene, da one mogu funkcionirati u politici, ali ne samo u politici, nego i u drugim područjima gdje će razvijati svoju karijeru. Da imaju dječje vrtiće, da imaju fleksibilno radno vrijeme, da imaju prometnu povezanost – otud počinje. To je u Europi druga slika zato što su gospodarski razvijenija društva te probleme riješila, ali isto tako, kao što vidite, od zemlje do zemlje različito.

Samo želim reći da je u politici percepcija važna. Nitko ne ide do kraja i nema tu mogućnost provjeravanja; zato smo mi ti koji smo najvažniji za stvaranje percepcije. Sve stranke u Hrvatskoj snose jednaku odgovornost za participaciju žena i ne čine dovoljno. Eto, to sam htjela samo pridonijeti, malo. Hvala.

Gordana Sobol, predsjednica Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskoga sabora:

Zahvaljujem. Ja bih samo htjela neke stvari kazati, nadam se da se mogu i ovdje uključiti u raspravu, mi ćemo doći tek tamo negdje iza dva sata na red da raspravljamo. Ne mislim govoriti o političkoj odgovornosti; političke stranke jesu sve, u globalu, politička vodstva tih stranaka jesu odgovorna, između ostalih, za učešće žena na listama (od lokalnih do Sabora) i Sabor, u stvari (ja se ne mogu složiti s Vama kada kažete da ne odražava stvarnu sliku vani, na terenu, u Hrvatskoj), odražava zato što, u prosjeku, danas u Saboru imamo zaista onoliko žena koliko ih imamo na lokalnim razinama. Prosjek je otprilike isti; čak mi se čini da je, tako je, viši u Saboru, ali smo napravili nekakav mali iskorak na prošlim izborima. Ali to što smo za par postotaka bolji nego na lokalnim razinama meni ne daje utjehu zato što zadnjih deset godina, što se Hrvatskog sabora tiče, stagniramo. Kao žene na listama stagniramo; mi se stalno vrtimo između dvadeset i jedan i dvadeset i dva ili tri posto; to što nas danas ima dvadeset i pet posto, je (a vi to dobro znate) zahvaljujući zamjenama kojima su kolegice ušle u Sabor na mjesta muških kolega koji su otišli u izvršnu vlast.

Ali ono što želim kazati, pa malo i povijesno gledano, politička odgovornost za, između ostalog, i današnji položaj žena u društvu (i broj žena koje imamo na funkcijama odlučivanja)... Ja sam imala priliku biti u jednoj radioemisiji u kojoj je meni kolegica iz HDZ-a rekla: „Ali gospođo Sobol, pa kako Vi mislite, onih prvih deset godina hrvatske države, do 2000. godine, kada smo imali sramotan postotak žena i u hrvatskom parlamentu, a na lokalnim razinama još i manje nego tada u hrvatskom parlamentu, kako vi mislite da se trebalo baviti problematikom žena; na razini države mi smo se, eto, bavili odgovornim poslovima stvaranja države i ne znam čega?“ Kao da pitanje žena nije pitanje stvaranja i te države?! I kada govorimo o političkoj odgovornosti, ja samo mogu reći da, što se SDP-a

tiče, do 2000. godine... Bili smo jedina organizacija koja je tada, 1995. godine, osnovana unutar političke stranke, a to je Socijaldemokratski forum žena – jedino za što smo se mi u startu izborili, a za što mi je izuzetno drago da sve ove godine nismo padale ispod toga, jest to je da je u Hrvatskom saboru klub zastupnika SDP-a imao minimalno trideset i tri posto žena, i to i kada ih je bilo pet, i kada ih je bilo sedam, i kada je bilo devet zastupnika. Dakle, postoji jedan veliki period, možda je u prvih deset godina hrvatske države žensko pitanje, pitanje ljudskih prava žena... Hajde, prisjetimo se, tko je tada o tome govorio i tko se za to borio te kakvu je podršku to pitanje imalo od strane politike? Tek smo u ovih deset godina, od 2000. godine pa do danas, mi otvarale te putove. Zašto su krenule kolegice iz nevladinih udruga? Zato što se pitanje žena, njihovog položaja u periodu, zamislite, stvaranja hrvatske države nije smatralo jednim od glavnih pitanja, a trebalo je biti, između ostalog, jedno od glavnih pitanja. Mi jesmo izgubile, kao žene, u Hrvatskoj punih deset godina, a onda sad u ovih sljedećih deset ili dvanaest godina, nadam se, kao i u ovom periodu koji je ispred nas, mi u stvari moramo raditi ubrzano i napraviti stvari koje tada nismo radile ili je način na koji se odnosilo prema ženama bio takav da posljedice toga osjećamo sve skupa još i danas.

Rada Borić:

Ako mogu prije pauze. Već, vjerujem, mislim da kasnimo na ručak, bit će prilike. Uzimam si malo, kao organizatorica, i vlast i moć (žensku, k tome) da Vas pozovem i na ručak, ali maleni komentar od nekoga tko dolazi iz civilnoga društva kako smo ovdje da bismo poslušale, zato smo ju i zvale (gospođu Thors) negdje, kako su žene u Finskoj, u parlamentu, pronašle moć ovih transparlamentarnih zajedničkih bitki za bolji položaj žena u društvu da ovdje ne bi došlo do sukoba. Mislim da su doista stranke odgovorne, unutar stranaka, za to koliko imaju žena i na kojem su im mjestu žene na listama, a to ćemo vidjeti kako će izgledati; izbori nisu tako daleko. Odgovornost dodatno (ne bih se složila s gospođom Fuček), stoji i na strankama, tj. onome tko obnaša vlast, pa i vlada, budući da oni koji obnašaju vlast, one stranke koje obnašaju vlast, su odgovorne za to kako djeluju mehanizmi rodne ravnopravnosti, kako se poštuje Zakon o ravnopravnosti spolova, kako se donosi nacionalna politika i što ona obuhvaća; znači, odgovornost ipak nije svih stranaka. S jedne strane, ona jest unutarstranačka, ali, s druge strane, mislim da ne treba zaboraviti da oni koji imaju mogućnosti obnašanja vlasti mogu donositi različite poticajne mjere. Sada Vas pozivam na poticajnu mjeru brige oko našeg tijela i vidimo se nakon pauze.

Marjeta Šinko:

Dobrodošli nazad. Nadam se da ste uživali u ručku i druženju. *(Nemojte nam zaspati dok govorimo.)* Dolazimo na ovaj dio koji je veoma aktualan, dakle, sumnjam da će bilo tko sada spavati. Naime, nakon što smo malo zaključili ovaj dio oko Europske unije, sada su nama gošće, dakle, zastupnice iz našeg, hrvatskog političkog života, kao i naša suradnica iz nevladine organizacije koja upravo... Isprike. U svakom slučaju, ne znam koliko ste sada čuli od mene, pa onda, da se ne preponavljam,

prepustit ću riječ našim gošćama. Dakle, prva, ako se ne varam, je gospođa Lovrin; gospođu Lovrin, izvolite.

Ana Lovrin:

Hvala lijepa. Ako mi je dopušteno, gospođu moderatorice, smijem li pitati kolegu gospodina Šipića, prije nego li prijeđem na svoje izlaganje, voljela bih malo prokomentirati njegovo istraživanje jer sam imala na puno toga što je iznijeto primjedbu (jer je tu jedan drugi muškarac rekao u ovoj dvorani tada da bismo se mi trebale osjećati ne znam kako sramotno; ne). Ali mislim da je to cijelo istraživanje, kako je i sam kolega rekao, staro pet-šest godina, dakle, nije recentno više; no mislim da se u puno tih izjava njegovih i znanstvenih nalaza čini da je možda istraživanju pristupio sa stereotipom koji je imao pa ga je želio, istraživanjem, poduprijeti. Evo, spomenuo je tri političarke (hajde, desnice, premda nismo ovdje definirali, niti na početku znanstvenog rada, što je desnica, ali dobro), recimo, tri političarke: ja ih osobno ne pamtim prvenstveno kao majke. I bilo je rečeno da su neprestano naglašavale to svoje majčinstvo, ali ja, primjerice, uopće njih tako ne percipiram niti pamtim (premda je to nešto lijepo, ali ne znam zašto bi se time bavili). Bilo je također govora da su se posvećivale, i to je istraživanje pokazalo, da su se određenim temama posvećivale; e sada, svako istraživanje, kada dobijete činjenice, one postaju podložne komentiranju. Pa zašto se mi i zalažemo ući u domenu odlučivanja?! Zato da bismo pokrivala one niše koje muškarci ne osjećaju važnima. Dakle, očito su se tada posvetile tom problemu koji je u društvu postojao, ali nije bio tretiran od strane većine muškaraca koji su bili na mjestima gdje se odluke donose. Također, možda sam krivo shvatila, ali bilo je govora da su se posvećivale (kao, nekako, malo s podozrenjem) populacijskoj politici kao da to sada nije nešto važno već nešto za što se, eto, žene bore. Pa populacijska politika je, *par excellence*, prije svega, gospodarsko pitanje; da ne kažem pitanje opstanka jednog naroda, ali, prije svega, gospodarsko pitanje i populacijskom politikom se, itekako, bave i druge stranke (uvjetno rečeno, hajde, lijeve), ali mislim da je to itekako važan ekonomski problem. Jednako tako bi tu puno toga bilo, već sam i zaboravila što je bilo... Da, bilo je rečeno da su se desne stranke u to vrijeme opirale kvotama, kao da su se desne stranke opirale kvotama u smislu da im žene ne bi došle; ja to također ne percipiram tako. Moram reći da ja osobno, i mnoge žene i lijeve i desne orijentacije, smo se opirale kvotama smatrajući ih ponižavajućim, zato što smo smatrala da nas ne treba netko birati samo zato što smo ženskog spola nego zato što mi nešto znamo i hoćemo napraviti. Međutim, kako je vrijeme teklo i kako smo vidjeli da to ne ide u pravom smjeru, u smjeru u kojem smo mi htjeli, onda smo, naravno, prihvatili tu pozitivnu diskriminaciju i mi, da se odredi određena kvota dok ona sama po sebi ne dođe zbog konstelacije i odnosa snaga u društvu (dok ne dođe do rodne ravnopravnosti, da se ipak poslužimo kvotom, ali ne bih rekla da je tu bilo nekog zaziranja od nadolazećih žena). I, jednako tako, moram reći (jer se spominju ovdje imena pa se možda iz nekih intervjuova to izvlači) da gospođa Tomašić nije to rekla tako da bi se prikazivala kao militantna (ona jest bila odrješita), ali svakako treba imati na umu da smo mi izašli iz dugih godina jednog partijskog sustava, komunističkog, da smo izašli iz srpske agresije, i da raspravljamo, da je često bilo govora o tome nameće li nama Zapad nešto. Pa evo, malo u tu obranu, ja vjerujem da je prije ovoga „društvo,“ ne bez Srba i komunista i tako, nego je, vjerojatno, bilo rečeno „bez dominacije;“ jer, mi ne želimo,

naravno, ničiju dominaciju nego želimo ravnopravno sudjelovati u važnim društvenim odlukama prema onome kako i koliko nas ima, uključujući tu i sve političke opcije (pa tako i, ako je jednog dana bude, one komunističke, kao i nacionalnih manjina, i srpskih i svih drugih) kao ravnopravne članove našeg društva. To je bio moj prigodni diskusiji, a sada bih prešla na moje izlaganje.

Dakle, diljem svijeta žene se sve više angažiraju u politici; to vidimo. Njihovo sudjelovanje na svim razinama političkog života pokazuje da postaju važne i na biralištima, no, kao u mnogim zemljama, tako i kod nas, žene se još uvijek bore da se njihovo sudjelovanje počne shvaćati ozbiljno. Često još dvoje između svoje tradicionalne uloge u društvu i obitelji te svojih novih političkih i društvenih ambicija. I sada jedna mala digresija – ako mene ikada čujete da govorim o svome majčinstvu (koje je dosta višestruko), onda to nikada neću reći zato što smatram da je to nešto više nego netko tko nije majka, reći ću to samo kad govorim mladim kolegicama u svojoj stranci; onda znam to njima reći kao ohrabrenje da mogu imati i obitelj i djecu te se mogu društveno i politički angažirati. A na društvu je i političarkama da stvorimo takvo okruženje i takav *support* da one to mogu, da se ne moraju nužno odricati obitelji ako se hoće baviti javnim poslovima jer to ni muškarci ne moraju. Evo, još bih rekla da, unatoč pomacima koje ćemo kasnije vidjeti kroz brojke, kao i određenom napretku, mislim, i to sam i tu čula (mislim da je gospođa Lokar to govorila), da su **žene i dalje podcijenjeni društveni potencijal, onaj neotkriveni. Zato su kvote dobre**, jer kada jednom dođu, kad budu morale po nekoj društvenoj normi prijeći na neku višu poziciju, onda će se pokazati da žene to mogu i da znaju. Zašto je važno razvijati političku moć žena? Zato jer one moraju doći u poziciju gdje mogu donositi, odnosno utjecati na donošenje odluka. Ukratko, moraju biti tamo gdje je politička moć i gdje se raspoložive javnim novcem. Tek tada, kad na tim mjestima bude postignuta rodna ravnopravnost, ona će se onda preslikati i na sve druge segmente društva. To će se dogoditi na nečem što će tek tada doći do izražaja, taj ženski senzibilitet za razmatranje i rješavanje pojedinih pitanja, njihov tolerantniji i uporniji, odlučniji, energičniji pristup rješavanju pojedinih problema. Tek će se tada stvoriti senzibilitet (i tu smo na onim nišama, tu se vraćam) za određena područja društvenog života koja su bremenita problemima, a koje muškarci, koji su dominantni u donošenju odluka, uvijek ne prepoznaju ili ne vide. Općenito govoreći, žene bi pridonijele ravnoteži, ali često i olakšavanju stvaranja kompromisa u cilju dugoročnih rješenja. Dakle, samim bi se uključivanjem žena u političko vodstvo mogli postići dobri rezultati u željenom standardu rodne ravnopravnosti u svim segmentima i dijelovima društva i društvenih aktivnosti. Čuli smo sada o ženama na visokim položajima, ja čestitam Finskoj s obzirom na broj visokopozicioniranih žena; visokopozicioniranih žena ima i kod nas, i u drugim državama. Osam je žena, naime, na čelu osam zemalja Europske unije. Ali nama to nije dovoljno, to ne može biti jedna iznimka; dakle, nije nam dovoljna jedna ili nekoliko moćnih iznimaka, mi tu ravnopravnost i ravnopravnost hoćemo na svim razinama. A sada ćemo vidjeti kako se to baš i ne ocrta.

Dakle, **postotak žena u hrvatskoj političkoj vlasti, na državnoj i lokalnoj razini, kreće se od jedne četvrtine u parlamentu do jedne petine u županijskim skupštinama i gradskim vijećima, dok su oko petnaest posto zastupljene u općinskim vijećima.** Dakle, zamjetno je da što idemo prema višoj razini, i što idemo prema urbanijim središtima (dakle, gdje taj patrijarhalni odnos već slabi s obzirom na urbanizaciju), to je taj postotak žena koje su birane u politici veći. U šest dosadašnjih izbornih ciklusa

za parlament, uglavnom je bilježen rast broja žena u državotvornoj, zakonodavnoj i predstavničkoj vlasti, te je na prvim izborima, 1990. godine, u Sabor birano 4.6%, godine 1992. 5.1%, a godine 1995. 7.1%; na izborima 2000. godine žene su činile 22% zastupničkih mandata, 2003. godine imamo ponovno pad, i to na 17.8%, a na izborima 2007. godine ponovno smo na 20.9% i, kao što je kolegica rekla, određenim zamjenama one su se popele na 25%, koliko ih je danas u Hrvatskom saboru (kao što možemo zamijetiti, bile su negdje niže na izbornim listama pa su, kada su kolege otišli u izvršnu vlast, stupile na njihova mjesta u parlamentu te nam je to donijelo novih 5%). **Zakon o ravnopravnosti spolova**, donesen 2009. godine, donio je niz poboljšanja vezanih za sudjelovanje žena u politici, njime je postavljen dobar zakonski okvir da se **do 2015. godine na državnoj razini (tj. do 2017. godine na lokalnim razinama) vlasti udio žena u politici poveća na 40%**, s obzirom na to da se utvrđuje da se, kada pojedini spol padne u zastupljenost ispod 40%, smatra podzastupljenim.

Praktično se postavlja pitanje kako doseći kvotu od 50%? Naime, to bi bio pravi odraz učešća žena u općoj populaciji. Dakle, ako uzmemo da je žena nešto malo više u općoj populaciji, onda je logično da se u demokratskim društvima taj omjer oslikava i na svim razinama vlasti, od lokalne do predstavničke i one izvršne. Dakle, ne samo da je potrebno da taj postotak bude formalno na izbornim listama, već je važno da budu raspoređene na mjesta za koja se procjenjuje da je realno da budu izabrane u parlament, skupštinu ili vijeće; dapače, da bi poruka biračima o rodnoj ravnopravnosti ili ravnoteži bila još jasnija, potrebno ih je ravnomjerno svrstati na sasvim čelne pozicije i s njima voditi bitku za Sabor. I, naravno, s obzirom na parlamentarni i višestranački politički sustav, najveća je odgovornost za povećanje političke participacije žena upravo na političkim strankama, to smo naglasili ovdje s obzirom na predstojeće parlamentarne izbore. I, naravno, složila bih se sa gospođom Borić (mislim da je ona to rekla) da je dodatna odgovornost na vladajućoj stranci u dijelu izvršne vlasti da kada obnaša tu dužnost. I o tome mi možemo raspravljati, i možemo se okrenuti unatrag nekoliko godina, da su svi važni zakoni (dakle, o ravnopravnosti spolova, o suzbijanju nasilja u obitelji, o zapošljavanju, i tako dalje) donijeti, ne samo zakoni već i strateški dokumenti i akcijski planovi koji sustavno nadziru provedbu tih zakona da isti ne bi ostali samo mrtvo slovo na papiru. Ali ono što želim reći jest da, **osim odgovornosti političkih stranaka, je svakako potrebna šira društvena akcija (kroz obrazovanje, civilno društvo, medije)** kako bi se stvorila kritična masa i otklonili razlozi zbog kojih žene ne žele ili ne mogu sudjelovati u politici. **Žene u Republici Hrvatskoj članstvom od oko 26% do 36% u političkim strankama pokazuju da žele sudjelovati u političkom životu, ali ih se vrlo često gura u isključive, ženske teme** misleći da je njima mjesto u humanitarnim akcijama, skrbi za djecu, borbi protiv nasilja, borbi za ravnopravnost spolova; to pokazuje i ovo da smo danas ovdje samo mi, žene, nemamo kolega, a isto bi bilo dobro da nešto čuju o tome kako bi trebalo dostići potpunu ravnomjernost u zastupljenosti spolova u društvu.

U svemu tome je, naravno, i ogroman utjecaj medija koji stvaraju javno mišljenje. Nažalost, o tome je već puno izgovoreno pa možda da to ne ponavljamo, ali zaista, uzmemo li novine, elektronske medije, informativne emisije, vidimo da je vrlo često žena slabo zastupljena kao netko tko može o ozbiljnim političkim temama progovarati, a ako detaljnije analiziramo te medijske tekstove, vrlo često nailazimo na potvrdu diskriminacijske prakse, stereotipiziranje, objektivizaciju žena... Medijski se komentari često na političarke odnose na to da se prosuđuje njihov izgled, njihovo sjedenje, njihov

govor tijela, a manje se prosuđuje ono što su one rekle. Ja osobno nisam čula, pročitala ili doživjela da je nekom muškarcu, kada je govorio o nečemu, kravata krivo stajala, pa mu je to nešto visilo; ili kragna kaputa, tu nešto pak nije bilo dobro; ili je svoju aktovku ostavio ovdje ili ondje, ali smo svi svjedoci da je jednom prilikom, prilikom jednog izuzetnog političkog događaja, u svim našim, pa i u onim najozbiljnijim nacionalnim, televizijskim emisijama (u Dnevniku) prva stvar bila gdje je naša premijerka stavila torbu ili ju nije stavila, a o tome da se susrela s predsjednikom Sjedinjenih Američkih Država, da je to bio jedan važan sastanak te što se je na njemu dogovorilo gotovo da nije bilo ni riječi. Također se politički potezi političarki često stavljaju u kontekst ženskog spola, često se komentiraju u kontekstu onoga što se stereotipno smatra manjkavošću žena u odnosu na onu drugu neku odlučnost, čvrstinu, sposobnost i profesionalnost, za što se smatra da su karakteristike muškarca. Mi u HDZ-u svjesni smo, s obzirom na postojeće stanje udjela žena u političkom i javnom životu, da je našoj zajednici nužan napredak u promicanju uravnoteženog udjela žena i muškaraca u donošenju političkih odluka (i javnih odluka) za funkcioniranje demokratskog društva, puno uživanje ljudskih prava, socijalne pravde i napretka uopće. Ženama je stoga potrebno osigurati mjere potpore. Naime, prevelik opseg obaveza, obiteljskih i profesionalnih, kao i očekivanja od žene koja se odluči na političko i javno djelovanje, dovodi do nemogućnosti usklađivanja cjelokupnih obveza i sadržaja (ako hoćete, od vrtića; danas smo ovdje već čuli pitanje o vrtićima, pa i ovo pitanje borbe protiv nasilja u obitelji). Zašto je to sve povezano, i politički angažman žena, i javni angažman žena? Naravno, prije svega moramo suzbiti dominaciju u obitelji: ako ženi netko prijeti, ako provodi ekonomsko nasilje nad njom, onda ona ne može reći: „Ja idem popodne na sastanak; ja bih otišla, hoćeš li ti pričuvati djecu;“ ako on kaže: „Ne, marš tamo, ti moraš čuvati djecu, moraš skuhati ručak meni (i tako dalje, i tako dalje)...“ Cijela društvena potpora, **od osiguranja u privatnoj sferi do osiguranja dječjih vrtića**, koji, evo, u nekim sredinama u Hrvatskoj fantastično funkcioniraju subvencioniranjem svih javnih vrtića, ali i subvencioniranjem nekih privatnih vrtića na neki način; evo ja ću istaknuti primjer grada Zadra gdje danas, zapravo, nema niti jednog djeteta koje ne može dobiti mjesto u vrtiću iz razloga jer se grad Zadar odlučio da će na isti način subvencionirati privatne vrtiće dok god nema dovoljno onih javnih. Eto, mi taj problem, problem zivkanja za dijete za vrtić, više nemamo.

I budući da još imamo dvije minute, samo ću reći, kratko: dakle, **žene jako i snažno iskazuju potrebu za radom za opće dobro (u civilnim je udrugama taj postotak, čini mi se, oko 80%)**, radom na javnim pitanjima, te bi se zato političke stranke trebale upitati, kada je već toliki postotak ženskog potencijala, zašto ih nema više kod njih? Dakle, možda zato što kod mladih ljudi općenito, nekako, nema baš interesa za bavljenje politikom, a možda baš zato što su obeshrabrene, pogotovo ženske mlade osobe, jer gledaju kako sve važne političke odluke donose odrasli (da ne kažem stari, ali stariji) muškarci. Evo tu bih rekla da leži i odgovornost na nama ženama političarkama koje moramo uistinu u mlade žene, a i muškarce, usaditi neku želju, odnosno ohrabriti ih u tome da mogu pridonijeti promjeni na javnoj političkoj sceni.

I, na kraju, da kažem ono što se tiče programa Hrvatske Demokratske Zajednice: ravnopravnost spolova je zaista, kako mi mislimo, jedna od najviših vrijednosti ustavnog poretka i temelj je razvitka svakog suvremenog društva. Do sada smo postigli jedan prilično visok stupanj osviještenosti o nužnosti sprječavanja rodno uvjetovane diskriminacije u Hrvatskoj, unatoč tome što nismo, naravno,

zadovoljni jer treba još neko vrijeme da se, zapravo, i podsvjesna diskriminacija... Mnogi su muškarci, to da samo kažem, koji će se zakleti da će donositi zakone (zaklet će se i da žene smatraju potpuno ravnopravnim te da ne zaziru od ženskih kolegica, i tako dalje), ali će u nekim svakodnevnim razgovorima, nehотиčno (to ja zovem, kao u „Šumi Striborovoj,“ kada guji izleti jezik), odreagirati onako kako to nalaže stari stereotip, duboko, duboko usađen; jer, naravno, to se ne može preko noći promijeniti. Evo, borba za punu ravnopravnost ostaje, dakle, naša stalna zadaća, kao i i dalje provoditi sve naše strateške odluke i mjere akcijskih planova donošenjem dokumenata za sljedeće mandatno razdoblje. Hrvatska se Demokratska Zajednica, na čelu s predsjednicom, jasno opredijelila za sudjelovanje što većeg broja žena u politici, ali i na svim drugim mjestima u društvenom životu gdje se odlučuje i gdje se može utjecati na društvena zbivanja i boljitak građana. I, evo, iskoristila bih priliku istaknuti, kao jedan dobar i pozitivan primjer, da je na čelu Hrvatske Demokratske Zajednice, a i Vlade, naša predsjednica; dakle, na najvišoj poziciji (a jednako tako to treba povećati i na svim razinama). Ono što govorim jest da je to jedan izvrstan primjer, ali to treba preslikavati i na niža tijela. Rekla bih još da Hrvatska Demokratska Zajednica ima udruhu žena, zajednicu „Katarina Zrinski,“ koja je upravo, nedavno izmijenila svoj pravilnik na način, i to su prihvatila stranačka tijela, da se, po položaju predstavnice žena, uvijek ulazi, i to bez obzira na izborne rezultate, dodatno, u najviša stranačka tijela. Evo, to pokazuje da mi u Hrvatskoj Demokratskoj Zajednici zaista ne držimo fige u džepu i da nemamo nikakvog zazora, dapače, da postignemo punu rodnu ravnost u stranci, ali i u društvu općenito. Hvala.

Marjeta Šinko:

Hvala Vam, gospođo Lovrin. Sada prepuštam riječ gospođi Sobol.

Gordana Sobol:

Zahvaljujem. Možemo poslije o tome raspravljati, s malom ispravkom. **Zakon o ravnopravnosti spolova**, kada govori o tome kada što moramo ostvariti u smislu 40-postotnih kvota, odnosno, u smislu onolikog broja žena na svim listama u odnosu na to koliko nas je u ukupnom broju stanovništva, tada taj zakon, a tako se sada i tumači, **kaže da 2017. godine na lokalnim izborima mi moramo ostvariti onoliki broj žena koliko ih ima u stvarnom stanovništvu** (a to znači nešto malo manje od 52%, ako se ne varam). A isto to znači i na parlamentarnim izborima, ali dvije godine kasnije, znači, 2019. godine. A danas govorimo o tome da danas, prema Zakonu o ravnopravnosti spolova, sve liste moraju imati najmanje 40% oba spola (a to, kada mi o tome govorimo, znači da se prvenstveno govori o ženama) i već danas, na ovim izborima, stranke koje to ne ostvare, plaćaju kazne: za parlamentarne izbore to je, za stranku koja izlazi na parlamentarne izbore, pedeset tisuća kuna kazne. Po ovoj logici, odnosno, po ovome kako se sada tumači zakon, mi smo već 2009. godine na lokalnim izborima, dakle, neposredno nakon donošenja Zakona o ravnopravnosti spolova, trebali primjenjivati ovu kaznenu odredbu; dakle, već su tada stranke trebale plaćati (za izbore za općinska vijeća, za listu za općinska vijeća, mislim da se radilo o iznosu od dvadeset tisuća kuna, a za gradska

30

Ovaj dokument nastao je uz financijsku pomoć Europske unije. Stavovi izneseni u ovom dokumentu ne predstavljaju službeni stav Europske unije već su isključivo stajalište autora. Okrugli stol dio je projekta *AD ACTE – Anti-Discrimination Actions Towards Equality of women and men*.

vijeća, tj. za županijske skupštine, o trideset tisuća kuna). Mislim da smo propustile već onda napuniti državni proračun. Vidjet ćemo kako će se prema svemu ovome odnositi i Državno izborno povjerenstvo; po onome kakvi signali dolaze od njih, mislim da će se i oni držati zakona u ovom smislu kako sam ja to rekla, mada osobno, i odmah ću to reći na početku, **mislim da bi jedini i pravi način, i put, da se te stranke natjeraju (pod navodnicima) da imaju žene na listama bio neprihvatanje listi od strane Državnog izbornog povjerenstva koje nemaju zakonom propisan broj žena.** Vidjet ćemo kako će proći ovi parlamentarni izbori, možda će to biti nekakav korak i u budućim nekakvim zakonskim rješenjima koja ćemo moći donositi u, naravno, Hrvatskom saboru.

No, ako mogu ovako reći, kao dugogodišnja saborska zastupnica SDP-a (ovo mi je sada treći mandat u Hrvatskom saboru), u već puna dva mandata i polovicu od jednoga, dakle, u dva i pol mandata, sam predsjednica Odbora za ravnopravnost spolova i u stvari mogu reći da sam imala najizraviju priliku i mogućnost da izravno sudjelujem, ali i promatram, pa i analiziram procese povezane s razvojem rodnih politika unutar političke, ali i drugih najznačajnijih sfera društva. Iz te perspektive, a ja se ipak nadam da dijelim s Vama jedno mišljenje da smo u proteklih desetak godina (naglašavam, u zadnjih desetak godina) napravili puno, prije svega u smislu donošenja zakona, politika i ostalih strateških dokumenata. Pa ću iskoristiti priliku da kažem da je prvi Zakon o ravnopravnosti spolova donesen 2003. godine, da je prvi Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji donesen 2003. godine, da smo zahvaljujući tom Zakonu o ravnopravnosti spolova formirali Ured pravobraniteljice za jednakost spolova, koji je inzistirao (odnosno, nažalost, po ovom zakonu koji se sada predlaže, inzistirat će samo do polovice sljedeće godine) da se neposredno nakon izbora 2004. godine, na osnovu tog zakona, formira Ured za ravnopravnost spolova, i sva lokalna povjerenstva, i tako dalje, i tako dalje... Dakle, povezujem to malo s onom političkom odgovornošću za, po meni, jedan period u kojem si u prilici da budeš ipak najodgovorniji u procesima donošenja zakona, odluka, politika i strategija. Dakle, kada govorimo o tom prvom Zakonu o ravnopravnosti spolova, to nije bio savršen zakon, ali ja ga gledam kao, u stvari, jedan početak i kao jedan iskorak koji je donešen u ono vrijeme kada su rodne politike prije toga u ovoj zemlji bile, onako, *science fiction*, ja bih rekla. O njima se razgovaralo, o njima se raspravljalo, prvenstveno na mjestima – na okruglim stolovima, na radionicama, na seminarima koje su organizirale prvenstveno kolegice iz nevladinog sektora – koje su i u tim vremenima, dakle, prije 2000. godine, ja se usuđujem reći, imale prilično veliku hrabrost i odvažnost da stalno iznova govore i pričaju upravo o toj problematici (ma koliko nekome išle na živce, da tako kažem, evo ga). Podsjećam također da je upravo u tom periodu, 2000. godine, promijenjen Ustav Republike Hrvatske, kada smo po prvi puta u Ustav Republike Hrvatski unijeli odredbu o ravnopravnosti spolova kao jednu od temeljnih vrednota na kojima počiva i hrvatsko društvo, ustanovili saborski Odbor za ravnopravnost spolova, donijeli, u tom periodu, i niz drugih zakonskih izmjena i dopuna postojećeg zakonodavstva. Dakle, kad samo u tom smislu promatramo taj zakonodavni okvir, taj institucionalni okvir u smislu nekakvih institucionalnih mehanizama, možemo reći da su, danas kada o tome razgovaramo, i javnost i mediji značajnije rodno senzibilizirani. Ali onda kada se maknemo od tog područja zakona, politika, strategija (svega što smo mi tu unutra zapisali, a za što bismo htjeli da se radi), koliko je stvarno danas unaprijeđen položaj žena u društvu? Mislim da je to ipak još uvijek pitanje o kojem vrijedi, treba, potrebno je diskutirati, raspravljati.; međusobno, u stvari, koristiti određene argumente jer mislim da nitko danas ipak još uvijek ne može u tom smislu biti zadovoljan. Mi jesmo

puno toga, ja bih ovako rekla, učinili i u ovom dijelu pristupanja Europskoj uniji, u izmjenama zakonodavstva i tako dalje, ali nekako mi se čini, kada je u pitanju politika rodne ravnopravnosti, kao da smo neke stvari donosili samo zato da bismo mogli reći: „Gle, to smo sada napravili,“ a da istovremeno sami nismo bili spremni provoditi to što smo donosili kroz te zakone i u hrvatsko zakonodavstvo (odnosno, u hrvatsko društvo). Kad pogledamo statistike drugih zemalja, pa i u našem bližem okruženju, ali i kada promatramo statistike nekih europskih država koje ne pripadaju tom skandinavskom krugu, možda bismo mogle reći: „Gledajte, moramo biti zadovoljne, moglo je biti i gore.“ Ipak mislim da ima i država u kojima je i gore, no protiv čega se, mislim, ipak uvijek treba boriti i naći nekakvo svoje vlastito zadovoljstvo u tome da smo mi, eto, puno toga učinile i za sada je to dovoljno. Međutim, mislim da ne treba posustati i da se vrijedi i dalje boriti.

Po meni, **u samoj srži pitanja rodne ravnopravnosti leži pitanje politike i političke participacije žena** jer shvaćam to kao da ako one uspiju ući u tu političku sferu (dakle, u sustave odlučivanja), **da će biti one te koje će najviše raditi na razvijanju, na primjeni i na integriranju rodni politika**. Pritom ne mislim (naravno, i nije dobro) da žene budu same, međutim, ipak moramo na kraju, i iz današnje perspektive koju ja imam ovdje ispred, zaključiti da smo u tome ipak još uvijek same i da, u stvari, ovdje nema naših kolega iz različitih sfera koji bi, možda, zajedno s nama (ne možda, nego sigurno) morali raditi na onome o čemu mi danas ovdje govorimo. No ima i svijetlih primjera. Recimo da sam jučer bila u Koprivnici, koja je primjer kako se s godinama povećavao udio žena u političkom odlučivanju pa tako danas u Gradskom vijeću imate gotovo pedeset posto žena. Dakle, koje su postepeno, od nekakvih lokalnih izbora 1995. ili ne znam koje godine ulazile unutra. Ali to je sada stvar politike, kao i činjenice da su u tom dijelu bili partnerski odnosi između muškaraca i žena unutar jedne takve lokalne zajednice kao što je Koprivnica (koja danas, u krajnjoj liniji, u x stvari može biti primjer). Kažem, navela sam Koprivnicu jer mi je nekako čak i ekstremna, da tako velim, po broju žena koje sudjeluju u političkom odlučivanju.

Što se tiče SDP-a... Ja, dakle, danas ovdje govorim prvenstveno kao SDP-ovka (odnosno, i predsjednica Foruma žena SDP-a Hrvatske); od samih početaka, a ja sam u politici više od dvadeset godina, u SDP-u postoji razvijen senzibilitet za pitanje ravnopravnosti spolova i među prvim smo strankama, ako ne i jedina do sada (barem po načinu na koji smo to napravili), regulirali sustav kvota – dakle, spolnih kvota, i to naglašavam – u svom statutu. Međutim, treba napomenuti da je unošenje 40-postotne kvote unutar stranačkog statuta, prvenstveno 1996. godine, bilo rezultat osnivanja i djelovanja Socijaldemokratskog foruma žena godinu dana ranije, 1995. godine. Tada smo bili prva ženska unutarstranačka organizacija takve vrste u regiji. Dakle, Forum je žena bio taj koji je inicirao uvođenje stranačke kvote i ako netko misli da je bilo lako, nije bilo lako. Ako netko misli da nije bilo otpora – bilo je otpora, velikih otpora; ali moram reći da se radi o stranačkom statutu. Imali smo opredjeljenje i najodgovornijih ljudi tada u stranci, onih koji su vodili stranku, da se ide u tom smjeru da mijenjamo i nadograđujemo naš stranački statut. Također, kad smo formirale Forum i te stranačke kvote, držim da je vrlo značajno što smo donijeli odluku da se u Forum žena mogu učlaniti i nestranačke osobe, dakle, članstvo unutar Foruma žena nije određeno time da se mora biti članica SDP-a. Sve žene koje ulaze u SDP automatski postaju članice Foruma, ali ono što mu je dalo tu neku dodatnu vrijednost (definitivno, nakon svih ovih godina), to su žene koje rade kroz Forum, ali nisu

članice stranke. No, kako su ovih godina funkcionirale te kvote u SDP-u? Moram kazati da je rodni paritet u stranci (biti objektivna i to reći) daleko bolji na višim razinama, a ipak puno manji, s puno više otpora, kada se radi o lokalnim razinama. Dakle, **na visokim položajima u stranci mi imamo minimalno od 33% do 35% žena, u stranačkim pak tijelima gotovo 50%; međutim, na lokalnim ih razinama imamo puno manje, a naročito predsjednica lokalnih organizacija.** Usprkos tome, što se tiče parlamentarnih izbora, ja danas mogu reći da smo uvijek prednjačile u broju; i onda kada nas je bilo malo unutar SDP-a, minimum su trećinu zastupnica činile žene (u onom periodu do 2000. godine), a danas, od ukupnog broja zastupnica u Hrvatskom saboru, gotovo pedeset posto ili devetnaest žena čine upravo SDP-ovke. Međutim, taj izazov promicanja rodne ravnopravnosti unutar jedne političke stranke, pa i SDP-a, je i dalje prilično velik, a kada govorimo o kvotama, ja se ovdje moram nakratko zaustaviti i upozoriti sve nas na problematiku izbornih sustava.

Naime, kada govorimo o obveznim kvotama, one će se, manje ili više, uspjeti zadovoljiti kada su u pitanju liste. Dakle, sada je stvar borbe da na listama budete dovoljno visoko (dakle, kao žene prepoznatljive), da ulazite u parlament; ali ne zaboravimo da **na lokalnim razinama mi imamo neposredno biranje načelnika, gradonačelnika i župana – odnosno načelnica, gradonačelnica i županica** – i mene, moram reći, ne čudi mizeran broj gradonačelnica (samo šest od stotinu i koliko gradova koje imamo) ili samo dvadeset načelnica koje imamo u četiri stotine općina koje imamo. Ili to da onda u stotinu i šest općinskih vijeća koja imamo nemamo niti jednu ženu... Dakle, što se toga tiče, to je nešto što će nas čekati u budućnosti s obzirom na to da i jedan dio političara, da tako kažem, u ovoj državi i građana se zalažu prvenstveno za neposredne izbore. Teško je istaknuti ženu, ja to tako promatram, u sredini u kojoj je njen kolega bio već nekoliko mandata gradonačelnik ili načelnik i, kao, ona ide na sigurno, stranka ide na sigurno; **mi ćemo morati naći načina kako i na koji način progurati žene na neposredne izbore.** Kad se govori o rodnim politikama, što se SDP-a tiče, mi smo sve ove godine do sada, uoči svih izbora, radili svoj posao po pitanju rodne politike. Mi to ove godine nismo željeli napraviti: mi nemamo rodne politike u smislu: „Gle, sada imate slajdove na našim web stranicama, imate zdravstvo to, socijala to, gospodarstvo to;“ to mi nemamo. Ono što ćemo imati, to je u Planu 21; to je ona dodatna vrijednost – svaki dio našeg Plana 21 unutar Kukuriku koalicije odražavat će i onu rodnu politiku, odnosno imati će i onu žensku perspektivu, tj. unutra ugrađeno što mi kao žene želimo na području gospodarstva promijeniti, učiniti, a smatramo da će dobro biti za žene (i za sve ostale, ali prvenstveno smatramo propustom, kada su danas u pitanju žene, oko zdravstvene politike isto to, oko socijalne politike isto to, političkog odlučivanja, zaštite okoliša, općenito razvoja društva...). Zato nam je bitno da u one osnovne programske odrednice Kukuriku koalicije, Plana 21, ulazi da nema pravednog društva, nema solidarnog društva, nema socijalne pravde, nema razvoja društva ukoliko u sve segmente društva ne bude ugrađena ta rodna dimenzija. Oko toga na razini Kukuriku koalicije postoji slaganje, postoji i slaganje unutar nečega što smo mi nazvali Ženska koalicija – za izbore, žene HNS-s, SDP-a, IDS-a i HSU-a stvorile su svoju Žensku koaliciju i ovo o čemu govorim, ovi strateški prioriteti koji su proizašli, proizašli su upravo iz razgovora i dogovora ovih žena iz ovih četiriju stranaka.

Marjeta Šinko:

Hvala gospođi Sobol. Evo sada će nam se obratiti Tajana Broz, koja će, nesumnjivo, dati malo oštriju kritiku rodnih politika ovih stranaka.

Tajana Broz:

Da, evo, lijepi pozdrav svima i hvala na pozivu na ovaj okrugli stol. S obzirom na činjenice da je ostalo društvo koje se, manje-više, ne mora međusobno uvjeravati zašto je važna ravnopravnost spolova, ja ću brzinski. Očekivala sam, možda, da će biti i oni... Preskočit ću početak. Znači, predizborna kampanja samo što nije počela i ono što obično zaokuplja našu pažnju, a tako je već nekako i krenula, su plakati, spotovi i ostale ove vesele nam stvari koje nas uveseljavaju već, eto, tri tjedna. Ali ono što ponekad zaboravimo jest da bi izborna kampanja trebala biti kulminacija tog slobodnog i argumentiranog političkog komuniciranja o onome što je nama kao društvu važno i razmjeni mišljenja o tome kamo, kao društvo, idemo. Iz tog su nam aspekta i važni, naravno, i stranački programi, koji bi trebali prezentirati ono što je strankama važno i što stranke smatraju prioritetnim.

CESI je 2007. godine, za zadnje parlamentarne izbore, izradio analizu stranačkih predizbornih programa iz rodne perspektive da vidimo na koji način su stranke prepoznale potrebe i interese žena u Hrvatskoj, i koja rješenja su dale. Htjeli smo vidjeti kakvi su ti stranački programi, jesu li rodno slijepi, rodno neutralni ili su, eto, rodno osviješteni, znači, da rodnu perspektivu integriraju u svoj cjelokupni sadržaj. U analizu je, dakle, ušlo ono što je imalo oznaku predizbornog programa (kako je rekla gospođa Sobol, dio stranaka je imao posebne rodne politike i to, s obzirom da nije bilo dio toga što se službeno zvalo izbornim programom, nije ušlo u samu analizu, nego samo ti, matični dokumenti); nekako smo išli s pretpostavkom da će samo to što se zove izbornim programom kasnije ući u službeni program vlade pa je, samim time, ono što je strankama najvažnije. **I radili smo analizu osam izbornih programa parlamentarnih stranaka.** Predstavit ću Vam skupne rezultate te analize, odnosno što je ona pokazala kada gledamo na razini svih političkih stranaka, a onda ćemo, ipak, proći kroz dva najveća bloka u svim istraživanjima, a to je, s jedne strane, Hrvatska Demokratska Zajednica i, s druge strane, Kukuriku koalicija. Kao što je rekla i gospođa Sobol, prema nama dostupnim podacima, dakle, prema onome što je objavljeno na web stranicama, znači, HDZ je objavio svoj izborni program, koji je konačan i definitivan (ako smo mi to dobro shvatile, možete nas kasnije ispraviti) dok je Plan 21 u tijeku javne rasprave i zapravo je još podložan izmjenama. Tako da je ovo što ću prikazati usporedba, u stvari, s Planom 21 kakav je dan na javnu raspravu, odnosno ono kako je bilo 2007. godine; naravno, mi ćemo zadnju analizu svih službenih programa napraviti onda kada oni i službeno budu konačni.

Rezultati analize, skupni prikaz: znači, **političke stranke, gotovo nijedna, ne koriste rodno osjetljiv jezik**, znači, gotovo isključivo koriste se izrazi u muškom rodu. Dominantno prevladavaju programske smjernice vezane uz položaj žena u obitelji i tu se uglavnom tematizira njihova reproduktivna uloga te uloga majki, no ono što je zanimljivo jest da, bez obzira na naglasku na toj reproduktivnoj ulozi žena, u programima zapravo nije bilo naglaska na reproduktivnim pravima i reproduktivnom zdravlju žena.

Teme vezane uz žene i rodnu ravnopravnost u pravilu su bile smještene u tematske cjeline obitelji, socijalne politike i zdravstva (i, naravno, prvenstveno se radilo o majkama i onim ženama koje planiraju postati majke te tu nema, odnosno, stranke nigdje ne prepoznaju da tu žene imaju određene probleme). Treba reći da se imenica „žena,“ odnosno „majka“ u programima vrlo rijetko spominje, uglavnom se govori generalno o obiteljima dok *single* žene ili žene lezbijke, ili bilo koja druga kategorija žena, zapravo uopće nisu prepoznate već se, opet, gotovo isključivo govori o majkama, svugdje (što je na tragu onoga što smo čuli od kolege Šipića u prošloj sesiji). **Problem manjih mirovina, primjerice, gotovo uopće nije prepoznat.** Znači, **žene u Hrvatskoj, prema zadnjem podatku, imaju oko dvadeset i tri posto manje mirovine od muškaraca.** Kada je u pitanju položaj žena na tržištu rada, opet je tu uglavnom pitanje majčinstva i te su teme uglavnom smještene u poglavlja o obitelji; staklenog se stropa stranački programi uglavnom ne dotiču, znači, napredovanja žena. Nasilje nad ženama zapravo se isključivo spominjalo 2007. godine u kontekstu nasilja u obitelji, a ono što se specijalno, zapravo, zanimljivim pokazalo, ako gledamo unazad, jest da pitanje medicinski potpomognute oplodnje uopće nije bilo tematizirano ni u jednom programu, a onda je postalo jednim od najvažnijih pitanja u prošlom sazivu Sabora (Sabora ili Vlade, što je isto zanimljiva pojava). Isto je takvo, zapravo, i pitanje kvota, ali do toga ćemo doći malo kasnije.

Dakle, kao što sam rekla, nekoliko je stranaka imalo posebne rodne politike, ali neke su stranke pitanja rodne ravnopravnosti ili pitanja važna ženama smjestile, uistinu, i izvan (što ćete također vidjeti u slučaju SDP-a), znači, izvan same obitelji. Jedna stranka (kasnije ćemo doći do toga koje su to stranke), na preko stotinu stranica programa, riječ „žena“ spominje točno jednom, a jedna stranka, u cijelom programu, niti jednom. Dakle, **Hrvatska Demokratska Zajednica 2007.** (ovo je sada dosta zgodno malo prisjećanje: kasnije možemo prodiskutirati o tome što se je od toga kasnije i ostvarilo)... Dakle, program im se prvenstveno bavi obitelji te, u manjoj mjeri, zdravljem žena, i tu su se navodile isključivo ginekološke ambulante i njihovo unaprjeđenje; no, kao što rekoh, nije se reklo ništa o samom reproduktivnom zdravlju žena i nije bilo riječi o medicinski potpomognutoj oplodnji, a znamo što se s tim kasnije desilo. Ono što je, kao što je gospođa Lovrin i rekla, uistinu se pitanje nataliteta i demografskog jačanja stavlja u nekakav centar programa i navodi kao temeljno gospodarsko pitanje i tu se navodi, dakle, da je potrebno više uključivati obitelj kao potencijal gospodarskog i poduzetničkog razvitka. Bilo je predviđeno osnivanje zaklade sa svrhom pomoći obiteljima koje se odluče na rađanje većeg broja djece, mjere za jačanje materijalnog i pravnog položaja roditelja, odnosno roditelja, uvođenje roditeljskog dopusta i mogućnost njihovog korištenja do osme godine djetetova života i pravo korištenja roditeljskim dopustom, dakle, neovisno o obliku rada, i to, kao što će se vidjeti iz programa 2011., nije ostvareno. I još se navodi da će se posebna pažnja posvetiti zaštiti djece i obitelji povećanjem ulaganja u programe prevencije društveno neprihvatljivog ponašanja djece i sprječavanja nasilja nad djecom i ženama; ove „žene“ su, dakle, te jedne jedine koje se spominju u programu HDZ-a iz 2007. godine. Znači, vidi se da je tu **pitanje obitelji, nataliteta, rađanja, reprodukcije, zapravo, ono što je dominantno.** Manje-više, znači, kao što smo rekli na početku, kod njih nema nekog posebnog problematiziranja žena u gospodarstvu i u nekim drugim sferama.

Godine **2011.**, dakle, ono što je objavljeno na webu kao službeni program navodi dvije stvari koje bazično, zapravo, utječu na položaj žena na tržištu rada (prema nekim istraživanjima, čak značajno na zapošljivost žena), no nije to tako specijalno navedeno u programu, više je to iz aspekta djece, odnosno starijih, a to je, znači, najava **da će se u novom mandatu svakom novorođenom djetetu u Hrvatskoj osigurati mjesto u predškolskoj ustanovi te najava razvoja dnevnih i poludnevnih boravaka za one starije od šezdeset i pet godina.** To definitivno jesu dvije mjere koje, u slučaju ostvarenja, nužno (prema istraživanju koje su proveli, ako se ne varam, na socijalnom radu) utječu na zapošljivost žena; zapravo je šteta što to u programu nije, kao takvo, i preciznije navedeno. Sljedeće je poglavlje poglavlje obitelji, koje je vrlo veliko (mislim, veliko – jedno dosta, čini mi se, važno poglavlje za stranku) i u središtu tog poglavlja jest dijete, odnosno reprodukcija. Znači, tu sada ide cijela priča o postignutim rezultatima, a to su povećanje broja rođene djece, **povećanje broja roditeljskih potpora, produljivanje trajanja roditeljskih naknada** te se najavljuje osnaživanje postojećih, ali i razvoj novih potpora, što nije precizno u daljnjem programu, zapravo, definirano. Ono što je također interesantno, u istom poglavlju, jest da oni zakon o roditeljskim potporama vide kao važan za ravnopravnost spolova jer je riječ o većem broju očeva koji uzimaju roditeljski dopust te se najavljuje da će se u ostvarenju ciljeva populacijske politike, dobrobiti i sigurnosti obitelji razvijati suradnja s vjerskim zajednicama, što je u skladu s nekim temeljnim načelima (s obzirom na to da oni upravo u tom poglavlju kažu da se zalažu za državu socijalne pravde i kršćanskih vrijednosti, odnosno za socijalno odgovornu Hrvatsku). U zdravstvu, dakle, nema više ginekologa, doduše, ali, znači, najavljuje se nastavak provođenja postojećih projekata, kao što su program ranog otkrivanja raka dojke i program ranog otkrivanja raka vrata maternice i, ono što je možda ovdje zanimljivo iz neke muške perspektive, pilot-program prevencije raka prostate; reproduktivnih prava opet, dakle, u samom programu nema.

I sada dolazimo, zapravo, do meni, kad sam gledala, osobno najzanimljivijeg poglavlja, a to je poglavlje „Ravnopravnost spolova i borba protiv diskriminacije,“ i to iz razloga jer se upravo ravnopravnost spolova uopće nije spominjala u programu iz 2007. godine, a kao što sam rekla, riječ je „žena“ bila spomenuta samo jednom. I ovo jest, uistinu, sama činjenica – **u program je konačno ušlo da ravnopravnost spolova jest jedna od najvećih vrijednosti i pitanje diskriminacije** – dakle, jedno puno opširnije pitanje nasilja nad ženama; mislim da je, u svakom slučaju, važno da je prepoznato. Sad, da li to ima veze s tim što je žena došla na čelo stranke... Premali je uzorak da bismo o tome mogli govoriti, to najbolje žene iz HDZ-a znaju. I tu se u ovom poglavlju, u principu, najviše tematiziraju opet uspjesi, konkretno, oni vezani za prevenciju nasilja u obitelji te se bazično predviđa nastavak te postojeće politike i provođenje aktualnih nacionalnih strategija. Također navode, zapravo, i osnivanje Vladinog ureda za ravnopravnost spolova i imenovanje koordinatora, no to je, u principu, posljedica Zakona o ravnopravnosti spolova iz 2003. godine; prije samog je mandata, zapravo, ovoj Vladi ostalo da to i osnuje. I ono što je, zapravo, čisto u kontekstu aktualnih događaja: znači, sustavno navodeći sve zločine iz mržnje, rasizam i ksenofobiju, ne navode homofobiju, što u principu jest očekivano i što je šteta, s obzirom da imamo uistinu zabrinjavajuću razinu homofobije u društvu; naime, vidjeli smo što se desilo na splitskom Pride-u i bio bi, načelno, vrlo važan korak kada bi jedna demokršćanska stranka to puno oštrije osudila. Ali ono što jest zgodno (vjerojatno je nekakav lapsus pa možda niste ni primijetili, ali, eto, da Vas upozorim) je da će se dodatno ojačati

položaj i uloga pučkih pravobranitelja, a donošenjem novog zakona o pučkim pravobraniteljima...od 1. srpnja sljedeće godine nemamo niti ove posebne pravobranitelje pa je ovo ostalo, onako, pomalo lapsus. Dakle, to je što se tiče, znači, Hrvatske Demokratske Zajednice i ono što se da iščitati iz sadašnjeg (dakle, ono što smo iščitale iz prošlogodišnjeg programa i što smo iščitale iz ovog programa) jest da je tu ipak jedna drugačija orijentacija spram ravnopravnosti spolova.

I sad, iako **2007.** godine nije bilo Kukuriku koalicije, proći ću samo kroz sve četiri stranke koje danas čine Kukuriku koaliciju kako biste to mogli usporediti s onim što je u ovom prijedlogu Plana 21 (koji je u javnoj raspravi) navedeno. Dakle, što se tiče **SDP-a**, oni u pravilu, zapravo, **pitanje rodne ravnopravnosti, glavninu toga, smještaju upravo u Rad i radništvo** te stranka problematizira tu i taj položaj žena u obitelji i diskriminaciju žena, i **daje naglasak na usklađenost obiteljskog i profesionalnog života** kao dio socijaldemokratskog pristupa radu (i to je nešto što ćete vidjeti da je našlo svoje mjesto i u Planu 21). Kaže se da socijalna politika, između ostalog, treba biti usmjerena na obitelj; ono što je razlika u odnosu na, recimo, HDZ-ov program jest da je ovdje pitanje obitelji i nataliteta, kao što ćete vidjeti, svrstano u socijalnu politiku (a ne u neku posebnu, obiteljsku politiku). Navodi se, znači, **seksualni i rodni odgoj kao nešto što bi trebalo uspostaviti**. Znači, opet se u nekoliko navrata, zapravo, ističe ta spolna, odnosno rodna diskriminacija, predrasude ili zanemarivanje te se također navodi da se SDP zalaže za uvođenje novih normi i standarda društvenih institucija koje osiguravaju stvarnu emancipaciju žena u obitelji, u odgoju djece te napose na poslu i u javnom životu. I to je otprilike to što je bilo 2007. godine. **Hrvatska Narodna Stranka** je, bazično, **imala tek program samohranih roditelja**, gdje je bila vezana uz, zapravo, redovitu isplatu alimentacija. **Istarski Demokratski Sabor** se fokusirao na ono što oni čine u Istri, oni kažu da grade Istri kao regiju prepoznatljivu po, između ostalog, ravnopravnosti spolova te također navode neke svoje, zapravo, lokalne uspjehe vezane uz ta pitanja. E, **Hrvatska Stranka Umirovljenika je stranka koja uopće ne spominje žene**; niti jednu mjeru iz 2007. nije posvetila ženama, a što je, zapravo, izuzetno zanimljivo s obzirom da žene imaju te, dakle, po aktualnim podacima dvadeset i tri posto manje mirovine i upravo žene čine većinu (i to veliku većinu, zbog dužine trajanja života) umirovljenika te da, bazično, njihovo temeljno interesno tijelo čini dramatično više žena; zapravo je stvarno zanimljivo kako oni to uopće nisu, 2007., prepoznali kao poseban problem. To je upravo ono **što je gospođa Lokar rekla, da se upravo u toj kasnijoj razlici sakupi sva diskriminacija koja se tijekom života ženama desi**. I sada, znači, plan u raspravi: **Plan 21**, znači... Žene su tu ušle u tematske skupine: Mirovine, Rad i radništvo, Ljudske i građanske slobode te Socijalna politika. U mirovinskom sustavu, znači, tu je to pitanje, to razmatranje one odredbe... Pročitat ću: **„...prilagodbe nekih parametara mirovinskog sustava, u prvom redu mirovinske dobi i mirovinskog staža, promičući vrijednost radnog staža i za muškarce i za žene“**. U poglavlju Obrazovanje i znanost navodi potrebu za seksualnim odgojem u školama, dok se i u poglavlju Zdravlje opet navodi program Sigurnost, koja također obuhvaća **seksualni odgoj** (znači, to su čak dva različita poglavlja, iz čega možemo zaključiti da to očito jest nešto što je važno koaliciji). Rad i radništvo, znači, možda, uz Ljudska i građanska prava, vrlo opsežno govori, prije svega, o **diskriminaciji i usklađivanju profesionalnog i privatnog života**. Inače, neke od stavki su vrlo slične onom što je bilo u SDP-ovom programu iz 2007.; znači, tu je pitanje jednakog postupanja prema osobama različitog spola, zabrana diskriminacije i uznemiravanja... Navode HZZ kao onaj koji je osobito dužan pomagati da do posla dođu osobito

osjetljive kategorije radnika i tu se navodi, između ostalog, žene te mislim da je ovo ne samo dobro, nego, ako uzmemo u ruke i sve programe iz 2007., zapravo jedino što se, dakle, dotiče pitanja zapošljavanja žena, odnosno posebnih mjera koje su nužno potrebne za zapošljavanje žena zbog njihove različite obrazovne strukture, zbog stereotipa, zbog ovog usklađenja, zbog masu društvenih uzroka koji dovode do toga da se žene teže zapošljavaju. I to je opet problem svih ovih programa: to, zapravo, nije prepoznato za sada. I da, ono što još nije prepoznato (znači generalno gledajući, zapravo, sve) jest da, ako već industrije koje se navode kao one koje su te koje bi trebale nositi budući gospodarski razvoj u pravilu jesu muške industrije, moramo vidjeti što ćemo s tom zaposlenošću žena; ne mogu sve žene raditi u javnim servisima. Ili se potrebno posvetiti više usmjeravanju žena u rodno netradicionalnim zanimanjima.

Da se vratimo Planu 21 – tu je opet ova priča o usklađenosti obiteljskog i profesionalnog života (znači, briga o djeci, pogodnosti dopusta za oba spola, fleksibilna radna mjesta) i, ono što je očito vrlo važno, njome se opet naglašava da socijalno odgovornog društva nema bez uravnoteženog sudjelovanja muškaraca i žena u svijetu rada i u obiteljskom životu. I u samoj socijalnoj politici se kaže da je funkcija države da kroz socijalnu politiku gura jednakost, a nejednakost, u principu, proizlazi iz same reproduktivne funkcije. U više se navrata spominje osiguranje jednakih mogućnosti, ali se ne precizira misli li se na dob, klasu, spol ili u kojem smislu... U odnosu na što, tj., jednake mogućnosti. Također, se često spominju najugroženije skupine društva; često se spominju, no nisu precizno definirane. I sada se tu, u okviru socijalne politike, kaže da treba obuhvatiti prostor mjera na području određene demografske, pronatalitetne i populacijske politike, obiteljskih i drugih potpora, **navodi se osnivanje regionalnih centara specijaliziranih za pružanje pomoći zlostavljanoj i zanemarenoj djeci i njihovim roditeljima te provedbi djelotvornog sustava potpore samohranim roditeljima i poboljšanju socijalnih usluga za stare i nemoćne** (što je opet, iako se izriječom ne spominje, na teret, u principu, žena). Znači, u okviru teme Ljudska prava i građanske slobode, sadržan je jedan kratki pasus koji problematizira ravnopravnost žena i muškaraca, i gdje se navodi upravo aktivnost ženskih organizacija tih stranaka i, naravno, jednakost spolova kao temeljni društveni odnos. Tu se, kao prioritetne teme, u natuknicama navodi: **povećavanje šansi žena i muškaraca u obrazovanju, zapošljavanje i ekonomsko osnaživanje žena, stvaranje mehanizama kojima država potiče i održava ravnopravnost u obiteljskim odnosima i obavezama te prevenciju i suzbijanje nasilja nad ženama**. I, u okviru iste teme (ovoga puta malo, obzirom na sve događaje, vjerojatno, i onu debatu oko pobačaja te, vjerojatno, više drugih debata o medicinski potpomognutoj oplodnji), imamo reproduktivna prava: znači, to je jedna od razlika između ovog i programa iz 2007. godine; o tome je, nekako, bila debata pa smo mislili da smo to riješili. Sada se pak ovdje poseban jedan pasus posvećuje upravo slobodi u planiranju obitelji i odlučivanju o rađanju, o djeci, te navodi (precizno, znači) liberalizacija Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji. Dakle, definitivno se vide neke razlike u smještaju teme vezane za žene, barem kada gledamo ovako; imam, dakle, dvije nekakve opcije gdje su, s jedne strane, žene češće u obitelji, a, s druge strane, jesu češće u radu (iako, opet, iz neke pozicije problematične zbog položaja žena u obitelji).

Ono što definitivno nedostaje je statistika koja se u programima ne navodi gotovo nigdje, mislim, a nije ni rodno razdijeljena; rodno osviješten jezik: mislim da su u HDZ-ovom programu jednom

upotrebljavaju „građani i građanke,“ i to kod korupcije, ako se ne varam. Znači, neka posebna pitanja tog zapošljavanja žena gotovo da su nepostojeća, zatim razlike u mirovinama također nisu dotaknute, tako da tu definitivno još ima prostora za stvari koje bi trebale ući i kojima bi se sljedeća vlada možda više trebala posvetiti. Ono što se u jednom trenu kaže u programu, u Planu 21, jest da će se gospodarski razvoj gledati kroz zelene naočale, no ja bih to parafrazirala i rekla da bi se cjelokupni razvoj, kao i ovi programi, trebali pogledati prvenstveno kroz rodne naočale te da je to ono što bismo trebali koristiti prvenstveno pri oblikovanju bilo kakvih politika. Za početak, ono što se vidi negdje iz programa je da se znanja i ideje ženskih organizacija stranaka možda ne koriste u dovoljnoj mjeri i da bi njima definitivno trebalo dati puno veću ulogu u kreiranju samih stranačkih programa. I, samo za kraj – s obzirom da ću iskoristiti priliku pošto su ovdje i žene iz stranaka – znači, mi smo upravo, negdje shvaćajući da stranke često zanemare ženska pitanja i žensku perspektivu, izradile **žensku platformu (znači, CESI, B.a.b.e., Domine, CGI i Delfin)** te smo do sada zamolile sve parlamentarne stranke da nas prime; do danas su nas primili Laburisti, HSLS i Kukuriku koalicija, konkretno Zoran Milanović iz Kukuriku koalicije. Još uvijek čekamo datum HSS-a i HDZ-a; bili smo u nekim kontaktima, ali, eto, dugo to traje pa apeliram još jednom jer mislim da je važno. **Mi smo obavile razgovore sa ženama diljem Hrvatske da vidimo što je to što žene smatraju važnim i što bismo trebali imati na umu prilikom sastavljanja budućeg vladinog programa.** Eto. Hvala.

Marjeta Šinko:

Hvala, gospođo Broz. Eto, čini mi se, izuzetno zanimljiva analiza. Ne znam da li bi, možda, na početku željela gospođa Lovrin ili gospođa Sobol komentirati.

Ana Lovrin:

Ja bih možda, od ovoga što sam zapamtila (inače sam jako pažljivo gledala; jedna dobra analiza, dakle, programa otprije četiri godine i onog današnjeg), rekla da mi se čini da ste negdje bili rekli kako nigdje nije bio spomenut nikakav ženski program u sferi zapošljavanja i tako dalje. Ja sada ne znam, ne mogu Vam parirati točnom analizom programa, ali je svakako, kroz ovo vrijeme, vlada HDZ-a imala niz programa u zapošljavanju, ali i kroz malo i srednje poduzetništvo, gdje su, preko ministarstva i fondova, davani posebni poticaji za pomoć ženama koje bi se uputile u poduzetništvo. Htjela bih još reći da, kada govorimo o obitelji (dakle, o pronatalitetnoj politici i obitelji), uvijek govorimo o cijeloj – dakle, ne isključivo o majci, o cijeloj obitelji – te da sada još nismo došli do toga da uvedemo obavezni porodiljni dopust za očeve premda to ne bi bilo loše jer često, mislim, u ovoj društvenoj konstelaciji mnogi očevi ostaju zakinuti, da uopće ne znaju koliko je lijepo baviti se djecom i da se na taj način privikavaju na djecu. Ali, već sada u zakonu postoje određene stimulacije ukoliko očevi koriste porodiljni dopust pa se tako, u tom slučaju, nešto produžuje; znači, svakako je riječ o stimulatívnoj mjeri. I neću se referirati na Vas, ali mi se čini zgodno spomenuti: dakle, Vi ste pitali je li to zato što je žena na čelu stranke? Ja vjerujem da sasvim sigurno da, jer ima određeni senzibilitet za to. Ali novim se zakonom o sprječavanju nasilja uvodi i pojam ekonomskog nasilja, što mislim da je jako, jako

važno. I još nešto što mi se čini važno: nedavno smo, prije par dana, donijeli novi Kazneni zakon; tamo bih rekla da se također vidi da je bila žena na čelu radne skupine koja je izrađivala prijedlog kaznenog zakona; nemam sada vremena, ali donosi niz poboljšanih opisa kaznenih djela i uvođenje novih kaznenih djela baš u odnosu na zaštitu djece (specifično, baš od spolnih delikata do mobinga, nasilnog ponašanja, onog praćenja, i tako dalje). Dakle, da sada ne uzimam puno vremena... Ali vidni je pomak i u tom kaznenom zakonodavstvu, ali i kod sigurnosnih mjera koje su sada, u odnosu na nasilno ponašanje, uvedene kao mjere u Kazneni zakon. Hvala.

Tajana Broz:

Da... Samo bih rekla da je upravo to meni zanimljivo kada gledamo taj program iz 2007. godine i neke stvari koje jesu učinjene, kao što je, recimo, na kraju te godine pitanje tih kvota (onakvih kakve jesu, ali, evo, jesu), a koje uopće nisu bile izborna tema, kao ni stavka u programu. Meni je taj dio užasno zanimljiv, kako se, zapravo, programi definiraju i onda mi dobijemo vlast koja je hvalevrijedna, recimo, po pitanju poduzetništva žena (sve je to super), ali bazično je to, očito, nešto što se dešava mimo nečega; to je sada za neku dublju analizu, kako do toga dođe, ali to očito nije rezultat, zapravo, stranačkog promišljanja o tim stvarima. Eto, samo to.

Gordana Sobol:

Evo, budući da sam i sama zamoljena za komentar, vezano za plan SDP-a, odnosno Kukuriku koalicije (sada, ipak moram govoriti o Kukuriku koaliciji) i ono što sada trenutno stoji u Planu 21. Ja ću otvoreno reći da smo mi žene – unutar ženske koalicije – nakon što je objelodanjen Plan 21, zatražile od naših rukovodstava da na potpuno drugačiji način, u konačnici, Plan 21 izgleda. Dakle, možda imamo tu prednost, da tako kažem, što je Plan 21 nešto što je vrlo otvoreno, za sada i najširem građanstvu, a ne samo nama unutar stranke. Ono što želim istaći kao pozitivno je to da su, manje-više, prihvaćene sve naše primjedbe, tako da će onaj Plan 21, onaj koji će biti, imati ugrađene rodne dimenzije, od onih osnovnih programskih postavki, preko gospodarstva, preko poljoprivrede, ribarstva (dakle, općenito ruralnih prostora), do, zaključno, dijela koji se odnosi na ljudska prava; odnosno, dakle, na svaki dio tog programa mi smo napravile, dodatno, svoje primjedbe za koje smo tražile da se ugrade. I ono što samo mogu reći jest da je rezultat toga već bio vidljiv nakon te naše intervencije. Kolege i kolegice koji sada trenutno prezentiraju Planove 21 po pojedinim politikama već u tim svojim prezentacijama javno govore ovaj dio naših strategija koje smo mi imale. Recimo, jedan je primjer kada se prezentirala poljoprivredna politika u Vukovaru: tada je kolegica Dragica Zgredec, u onim slajdovima o kojima je govorila, posebno govorila i o problematici žena u ruralnim prostorima i kako, kao Kukuriku koalicija, mislimo da treba poboljšati njihov položaj nekim konkretnim mjerama. Milanović je, kao predsjednik stranke, na sličan način govorio u Splitu (kada je bila prezentacija). Dakle, u ovom je času meni, sada, najbitnije da zajednički ugrađujemo u taj Plan 21 sve ono što smo mi, prvo kao SDP, dogovorile, a onda u to uključile i zajednički dogovorile i neku osnovnu platformu s kolegicama iz koalicije. Tako da ja vjerujem i nadam se da će se, kada se bude radila konačna analiza

ovih programa, taj iskorak (kada su u pitanju, dakle, rodne politike SDP-a i Kukuriku koalicije) moći jasno vidjeti; i, naravno, iza toga slijedi ono bitno: provedba i ostvarenje svega onoga što ćemo u tom programu imati zacrtano.

Pitanje iz publike:

Ovako, prva tvrdnja. Hrvatsko društvo je po vrijednostima i po nekim etičkim principima krajnje zapušteno u svakom pogledu: u pogledu društvenih vrednota i u pogledu elementarne etike, to je prvo. Možemo razgovarati zašto je tome tako, od ratne retorike, višegodišnje retorike mržnje prisutne u svim medijima, do tranzicije koja nas je zadesila; o tom potom, o razlozima. Drugo je tranzicija kao uzrok, i poprilično siromaštvo i bijeda ljudi, jer ljude najlakše možete disciplinirati, u svakom pogledu, ukoliko njihov životni prostor suzite na preživljavanje; bojim se da je previše tih koji preživljavaju, to je drugo. Treće: mi možemo govoriti o nacionalnim politikama, o načelima, jer žene su jednake muškarcima po univerzalnom načelu ljudskosti, a druga je stvar realni život. A realni život je prekarizacija rada, atipični oblici rada kojima su, naročito danas, izvrgnute mlade žene, kompletna nejednakost; i mene sada zanima, u tom okviru, dakle, i tendencija da se komercijalizira obrazovanje, da se komercijaliziraju sve socijalne usluge, da se komercijalizira zdravstvo. Na ta moja pitanja... To su globalni trendovi. Ja nisam pročitala ni u jednom programu, a iščitala sam ih, konkretne mjere – konkretne mjere – kako pružiti alternativu. Ja znam da je to globalni trend, ali čak ne vidim ni da se razmišlja o alternativu. I sada zadnje, neću više puno: kod nas se ravnopravnost... Stvarno, mi smo napravili puno (i nevladin sektor, i sindikalni sektor, i politički, i žene iz politike); napravili smo velik korak naprijed u smislu institucionalnog i zakonodavnog okvira, to je činjenica. Ali, primjerice, vrlo se često pitanje ravnopravnosti žena i muškaraca shvaća krajnje formalno od nadležnih institucija, pa će Ustavni sud, recimo, presuditi da je ravnopravnost upravo to da žene i muškarci mogu u mirovinu pod jednakim uvjetom, u dobi od šezdeset i pet godina. A onda će samo jedna ustavna sutkinja, Agata Račan, problematizirati i izdvojiti mišljenje te problematizirati to pitanje, vezujući ga (i za ono o čemu smo danas i ovdje razgovarali) za sve druge stvari koje bi trebale biti ostvarene kako bi i to bilo ostvareno. I da je pozitivna diskriminacija, u nekim slučajevima, sredstvo za jednaku šansu. Agata Račan nije izabrana u drugi mandat; mislim da je jedna od rijetkih sutkinja koja nije izabrana u drugi mandat. Također, što se tiče povlaštenih mirovina političke elite, kada je izdvojila, još s jednom ženom, Emilijom Rajić, tada sutkinjom Ustavnog suda... To je interesantno: dvije žene su (ja sam sada, naravno, krajnje ženski subjektivna) se držale, stvarno, načela. Dakle, načela. I sada zamislite stanje. Po istraživanju koje je provedeno među nezaposlenima i poslodavcima, i jedni i drugi su se složili da je na tržištu rada najizraženija diskriminacija po spolu i po dobi. Zaključujem.

Pitanje iz publike:

E, jedno pitanje; evo, konkretno – da li će ijedna od stranaka, primjerice, postaviti pitanje izmjene i dopune (ili kako god se to već zove) Izbornog zakona na način da prvih deset mjesta na izbornim

listama mora biti paritetno? Da se zakon naprosto promijeni na taj način, ništa drugo ne treba; ne treba otkrivati toplu vodu, ništa drugo.

Gordana Sobol:

Dakle, obzirom da (koliko ja znam) u Planu 21 pitanje samog tog izbornog sustava – dakle, listi – nije problematizirano, ja ću sada govoriti osobno svoj stav, ali, usuđujem se reći (usuđujem, naravno, ipak vodim Forum žena), i stav kolegica iz koalicije da bismo mi odmah išle na takav ishod. Ja to čak ne bih ni ograničila na prvih deset mjesta, nego na kompletnu listu, da bude paritet: muško-žensko, muško-žensko, odnosno žensko-muško, žensko-muško. Ja sam čak i kada sam govorila (dobro, možda taj dio nisam) rekla da smatram da sve što ne bi tako bilo, bilo bi neprihvatljivo; evo, tako je. Ali, po meni, to je jedini način da postignemo – pa i do tog perioda koji smo si zacrtali, do 2019. godine – stvarno *fifty-fifty*, da tako kažem, odnos strana u parlamentu, ali i na lokalnim razinama. Ovo na lokalnim razinama osobno smatram gotovo pa i važnijim zbog toga što znamo što i na koji način, koje se odluke donose na lokalnim razinama (ali, imajući u vidu – malo anticipiram – ono što Kukuriku koalicija smatra da treba napraviti kada je u pitanju decentralizacija, ali ne samo odgovornosti nego i financijskih sredstava jer i iz toga može proizaći jedna odgovornost za činjenje na lokalnim razinama).

Ana Lovrin:

Pa evo, moram reći da bi takav zakon bio, zapravo, jedino što ne bi izigravalo smisao donesenoga zakona o paritetu. Naravno da paralelno s tim treba raditi na svemu onomu o čemu smo govorili o omogućavanju ženi da se bavi javnim poslom. Vi ćete često čuti prigovore muških kolega: „Pa nemamo koga, gle, okreni se oko sebe, gdje imaš tu neku pametnu ženu?“ (*Pametnu, to je bitno.*) Mislim, ne znam, pametnu, sposobnu, što god, ali ta žena je, nažalost, preokupirana drugim stvarima, dakle, sve ovo treba raditi paralelno. Ali sada ću Vam, ako imam vremena, ispričati nešto što mi je jedna mlada Makedonka ovoga ljeta ispričala na nekom forumu; ona je, mislim, docentica ili tako nešto na sveučilištu. Makedonija ima tu obvezu, ne znam, svaka treća osoba na listi mora biti žena pa onda piše, kaže, Kostadinovski, Pavlovski, a treće je „ž“ kao „žena;“ onda, kao peto, opet piše nešto, a šesta je opet „ž“ i tako te „ž,“ je li, uđu, ali onda imaju, kada se ulazi u parlament (ako ta lista ostvari, ne znam, deset mandata) problem. Ili pet, nije bitno; jer, nije nužno da, ako ih pet ulazi u parlament, uđe tih prvih pet, među kojima su i „ž,“ nego bilo tko s te liste. I onda se u stranci dogovore i, odjednom, „ž“ nema nigdje. Evo, dakle, sve treba definirati, izigrati se sve može ako nema političke volje i svijesti.

Desa Kolesarić, Udruga „SOS telefon,“ Virovitica:

Konačno se izborih za riječ! Ja sam Desa Kolesarić, dolazim iz Virovitice, udruga „SOS telefon.“ Drago mi je da se ovdje spominje ta lokalna razina na kojoj sam ja osobnim iskustvom sudjelovala u politici

pa ću Vam to prenijeti. Isto se tako slažem s kolegicom da su kod nas neka pitanja krivo odrađena i da se treba povesti računa o tome da, u stvari, politika donosi odluke koje su primjenjive u životu i koje su važne za život građana (te da one moraju biti u skladu sa tim potrebama). Ono što, isto tako prije svega moram istaknuti jest da kod nas u društvu sve što je na principu dobre volje ne prolazi. Prema tome, ja sam isključivo za to da se izborne liste koje ne poštuju paritet ne prihvaćaju. To je jako važno i, po meni, mislim, jedini način kako onda možemo ostvariti stvarni paritet jer drugačije ne ide. A sada priča s lokaliteta. Ja sam Vam bila, kao zastupnica u županijskoj skupštini virovitičko-podravskoj, jedina žena i jedina predstavnica srpske nacionalne manjine; znači, manjine dva puta. Bilo mi je jako teško, njih je bilo četrdeset i jedan, a ja sam bila sama. Nisam dozvoljela da se moj glas ne čuje, ali ne mogu reći da sam mogla napraviti ne znam što. No jedno sam shvatila: da bismo mi mogli imati veći broj žena u politici, to znači regrutirati što veći broj žena na lokalitetu. Tamo ih je malo. Da bismo to mogli, slažem se da trebaju biti zadovoljeni svi društveni servisi kako bi to žene mogle, pa tako i ti starački domovi; žena se brine o roditeljima bila ona udata, neudata, ne znam koje orijentacije ili bilo što. Znači, upravo svi servisi, od vrtića pa na dalje (da sada ne govorimo samo o udatim ženama), ali ono što je izuzetno važno, to je podrška svih kolegica unutar stranke, a koja vrlo, vrlo, vrlo često izostaje. Ja sam sklona da smo mi, u biti (žene kao žene, pod time imenom), najviše, u stvari, odgovorne za to što nam se događa. Mi volimo jedna drugoj pružiti ruku bez obzira jesmo li u nekoj stranci, ali ja sam se naslušala mnogo antagonizama samo zato što pripadam ovoj ili onoj opciji – a postoje neka pitanja koja su iznad toga. Kada žene jednom odu u profesionalnu politiku, kada odete u parlament, meni se ipak čini da se lokalitet zanemari. Tko se našao uvrijeđen, tko ne... Ali, evo, ovo je moja opaska jer mislim da se treba vraćati i pružiti potporu onim ženama koje su u lokalnoj politici.

Ono što definitivno koči, to je da Vi kao djelatnica neke ustanove nemate pravo na slobodan dan kada idete na skupštinu; tako sam ja morala koristiti svoje dane godišnjeg odmora, i to ako je šef dobre volje da mi to dozvoli. Pa sada morate biti dobri sa šefom, morate se uklapati u njegovu političku orijentaciju: puno toga mora biti zadovoljeno da biste vi i dobili taj dan svog godišnjeg odmora. Kad sam jednom prilikom postavila to pitanje u, onako, višim krugovima, onda sam dobila ovakav odgovor: „Ja nikad ne bih dala svoj dan godišnjeg za to;“ to nije odgovor žene koja vapi za nečim što se mora riješiti. To je odgovor muškaraca jer onda dobivamo još dodatno, a to znači da je politika elitizam na lokalnoj razini. Izgleda da se samo direktori ili vlasnici poduzeća na lokalnoj razini mogu baviti politikom, jer oni sebi mogu dodijeliti taj dan. Sindikalni povjerenici imaju određeni broj dana u kojima mogu, tijekom godine, sudjelovati na svojim sindikalnim skupovima; osobe koje se bave politikom na općinskoj, gradskoj i županijskoj razini to nemaju. I to mislim da se treba urediti, i da je to nešto što bi povećalo broj žena. Jer ženama je to onda dodatno opterećenje. Sada smo rekli da žene nisu na pozicijama moći – prema tome, vrlo ih je malo na toj poziciji da mogu ići, da su ravnatelji, direktori, ne znam što sve ne... Vlasnici poduzeća! A da ne govorim o tome koliko je to danas važno kada govorimo o privatnom sektoru. Koji će Vam onda privatnik pustiti osobu da ide i obnaša neku funkciju u politici? To je nešto što je kod nas ostalo visjeti u zraku; kod nas je tako, ja to znam, ja se nadam da će naše saborske zastupnice ovo uzeti u obzir i da ćemo nekako to riješiti, ali me zanima kako je to riješeno, recimo u Sloveniji ili u Finskoj, kako kod njih postoji to... Kažem, konkretno, kada radite negdje i niste na poziciji šefa da možete sami sebi dati nekakav dan, da li se može baviti politikom? Hvala.

Sonja Lokar:

Ovo što ste sada spomenuli, imati slobodno vrijeme, imati vrijeme da možeš biti tamo gdje su te izabrali, to je jako važno pitanje. U Sloveniji, za lokalnu razinu, stvari se rješavaju tako da su sve sjednice dosta kasno popodne da zaposlene žene i muškarci mogu doći na sjednice. Rad se na tim sjednicama plaća; plaća se rad i u posebnim grupama, radnim grupama. To nije jako visoka naknada, ali je dovoljna da se time može pokriti potreba da ti, ako ih imaš, netko pričuva djecu ili da se pobrine za stare kada tebe nema kod kuće; to je već velika stvar.

Ali ja inače mislim da u cijeloj našoj priči o ženama u politici uvijek zaboravljamo jednu stvar o kojoj se nerado govori u svim političkim partijama, a to je pitanje unutrašnjeg odnosa u političkim strankama i njihove unutarnje demokracije. Ja tvrdim da sve naše stranke boluju od iste bolesti (jedne malo više, druge malo manje, ali oboljele su sve), a to je da imaju malo istinske unutarnje demokracije i da ljudi izvana, koji nisu članovi, ali možda glasuju za te stranke, praktički nemaju nikakav utjecaj na to kako će te stranke birati svoje kandidate, kako će one trošiti novac koji svi iz budžeta izdvajamo za stranački rad, da li će išta od toga doći do mladih ljudi koji u stranci tek trebaju naučiti kako se baviti politikom, hoće li žene u toj stranci uopće imati mogućnost da se sastaju... Ti možeš imati forum na papiru, ali ako za svaku konferenciju koju sazivaš moraš klečati pred svojim predsjednikom kako bi ti dali nešto novca da sazoveš konferenciju, onda se zna kako taj forum može funkcionirati. Znači, neke su stvari elementarne i trebali bismo ih riješiti u zakonu o političkim, i onda odrediti što svaka stranka (bez obzira na boju) mora osigurati, onaj minimum demokracije bez koje ona nema pravo natjecanja za vlast. Kako da bude demokratska država koja je sagrađena, i da bude stvarno demokratska, na strankama koje su autokratske i zatvorene, da ne kažem još gore. Znači, na tome moramo poraditi i to jest pitanje rodne ravnopravnosti; to jest pitanje antidiskriminacije i to jest pitanje generacijske pravde (iz koje mladi isto tako izlijeću kao što i žene izlijeću).

Astrid Thors:

Rekla si, Sonja, kako su mladi ljudi gubitnici i naravno da jesu, zbog sustava koji je isti onaj koji financira političke stranke. Hoću reći, vaše kampanje, reklame i slične stvari... kad nam je nedostajalo transparentnosti, bio je to jedan od nedostataka za žene i mlade ljude. Postojala je određena granica po pitanju trošenja novca; naravno, novac se mogao pretočiti u reklame i kampanje za žene i mlade, no to još nije ostvareno u Finskoj. Mislim da je Belgija jedna od zemalja koje to provode...

Jedna od stvari o kojima nismo puno razgovarali je... Pa, govorimo o strategijama upravljanja situacijom, bivanja dominantnom silom, u čemu, vjerujem, sve mi imamo neku vrstu iskustva. Sve smo bile u situaciji kad smo imale neki prijedlog, no nikad ne dobijete zasluge – uvijek ga iznese muški govornik. Ono što nam je potrebno je tehnika koja se upotrebljava protiv svih manjina (dok god pripadate manjini). Riječ je o kompenzaciji za drugačije sastanke, osobito na razini općine. Zanimljivo je da je ovdje u Finskoj, za razliku od situacija u drugim zemljama, postotak žena čak viši u općinskim odborima. To je, uz parlament, jedina razina u Finskoj koja se bira, gdje je dotična razina čak i viša, što je zanimljivo. Imamo sustav u kojem ne biramo gradonačelnika izravno, već ga bira

općinsko vijeće. Razmišljala sam o vašem problemu kojeg ste spomenuli: kad birate jednu osobu, može biti teško uvjeriti starije strukture na duže vrijeme; mi nemamo toliko konfrontacijsku općinsku politiku. Imali smo mogućnost da imamo još više žena na toj razini, što je jako važno za praktične odredbe u službama. No voljela bih i da promotrite što se događa u sindikatima u smislu jednake plaće i mirovinskog sustava.

U našoj situaciji, vidimo da smo uspjeli donekle zatvoriti jaz (koji postoji na središnjoj razini) koji funkcionira kao rodni lonac – morali smo ujednačiti razliku između žena i muškaraca ili različitih zanimanja kroz rodni lonac u središnjem sporazumu. Stoga je moć u sindikatima također bitna. I, konačno, kad govorimo o privatnom vlasništvu, rekla bih ne gledam na to kao crno i bijelo, privatno i javno... Uveli smo sustav koji bi trebao osigurati smanjenje poreza ako kupujete domaćinske usluge. Nijedan Finac ili Finkinja nije optužen/a za utaju poreza ili zapošljavanje "ilegalaca" (kao što je slučaj u SAD-u i mnogim drugim dijelovima svijeta); kao drugo, borimo se protiv sive zone, to jest, izbjegavanja poreza; i treće, pružamo novim poduzetnicima/cama nove načine samozapošljavanja. Mi smo zemlja s visokim porezima i to je bilo vrlo zanimljivo za nas. I, naravno, pružilo nam je tri gore navedene pogodnosti. U kombinaciji s, primjerice, posebnim zajmovima i posebnim potporama za poduzetnice, stvorili smo nove poslove.

Osobno, ne vjerujem da u Finskoj možemo sve pružiti putem javnog sektora: mora postojati spoj javnog i privatnog, i drugi oblici... Jasno, javni sektor je odgovoran za financiranje, no pružatelji usluga mogu biti iz drugih sektora. Što se tiče tvrtki, sve više pratimo različite kompanije od strane različitih ženskih organizacija, zato što vidimo da su velike tvrtke s jakim ženskim vodstvom također organizacije – bitno je kako nadzirete te tvrtke, nitko ne smije ostati netaknut.

Gordana Sobol:

Htjela sam se nadovezati na Sonju, na ono kada je govorila o tom procesu demokratizacije unutar stranaka. Dakle, što se desilo unutar SDP-a? Mi smo, recimo, mijenjali statut (negdje 2007. godine, ako se ne varam, ili 2008. godine); dakle, na stranačkoj konvenciji mijenjan je i statut. Donešeno je i niz novina, između ostalog, uvedeno je i samokandidiranje za sve funkcije unutar stranke. Dakle, nema više: „Sada će mene netko prepoznati jer sam bila aktivna, ili nisam bila aktivna, ili sam ja, eventualno, dobra, ili sam pak dobra s nekim (može i toga biti) pa će me predložiti za neku funkciju,“ za sve se funkcije unutar SDP-a vrši samokandidiranje. I što mi se desilo? Dakle, ja, kad sam išla (nakon što sam preuzela Forum žena) pogledati koliko ja to na lokalnim razinama imam predsjednica naših lokalnih organizacija, odnosno vidjeti kakva je struktura vodstva na lokalnim razinama: to je poražavajuće! Žene se nisu kandidirale. To je, makar i za jedan period, propuštena prilika; Sonja, o tome si govorila – ili propušten vlak, tako nešto... Dakle, ja sada mogu samo razbijati glavu i pitati se zašto se to, u stvari, desilo? Je li to zato što i nakon toliko godina rada i Foruma žena i dalje mislimo da smo jedan dio poslova odradile i da smo došle u situaciju u kojoj mislimo da je normalno da se žene same kandidiraju? Mislim, očito nije bilo normalno! I sada (između ostalog, i unutar Foruma žena) ja znam da sada najprije, i to idućih godinu dana, moram raditi sa ženama, ali i sa lokalnim vodstvom, kako bi žene bile kandidirane na lokalnim izborima; jer lokalna su vodstva ta koja odlučuju

tko će biti na listama, a u lokalnim vodstvima sjede moji kolege, muškarci. Da bih sljedećih (znači, paralelno s time) godinu dana pripremala žene da se kandidiraju i da koliko-toliko zauzmu pozicije na lokalnim razinama unutar stranke: dakle, govorim o iskustvu SDP-a. Znači, govorim da je to nešto što, imam osjećaj, sada od početka (dobro, ne baš skroz od početka, ali negdje od sredine) moram krenuti, iznova, u jedan proces – a o tome sam, između ostalog i jučer govorila u jednoj Koprivnici, isto smo o tome razgovarale. Dakle, mene u iduće dvije godine (pored ovog dijela, ako budemo u prilici provoditi Plan 21 s našim rodnim politikama) čeka intenzivan rad i na stranačkim razinama zbog, evo, između ostalog, i procesa demokratizacija unutar stranaka.

Marjeta Šinko:

Evo, imamo vremena još za jedno pitanje, koliko vidim. Izvolite.

Pitanje iz publike:

Ja ne bih pitala, ja bih komentirala. Gospođa Sobol mi je, zapravo, oduzela ono što sam ja htjela reći. Ja sam uvijek žalosna; ja sam dugo u ovoj priči organizacija civilnog društva, bavim se ženskom problematikom, ženskim pitanjima, i svaki se put nanovo rastužim kada mi tu problematiku stavljamo u predvečerje izbora. Što radimo u vremenu od jednih do drugih izbora, unutar četiri godine? Što se događa s našom građanskom odgovornošću, da oni koji je imaju isto tako imaju i pravo je prozvati? No ono što me zapravo boli je posipanje pepelom. I mi u organizacijama civilnog društva to znamo raditi, i mi ponekad malo „zabrijemo“ i nismo na tragu onoga što zagovaramo. Postajemo samozadovoljne postignutim; jednostavno, na neki način, postajemo (bez obzira na to koliko se mi borile protiv toga) žrtvama stereotipa i tradicije u kojoj živimo jer nam je to lakši život; nećemo se nikome zamjeriti, a pogotovo ne, ne daj Bože, mi koje imamo posao jer: „Joj, nemoj da nešto kažem, danas-sutra dobit ću otkaz.“ Žene koje rade u Hrvatskoj, jednom kada dobiju otkaz, to je *forever* – nikad više nećeš dobiti posao. Činjenica je da žene ne možemo angažirati da se bave političkim radom (društvenim da, to žene rade bez obzira na to bile zaposlene ili ne) ako nisu zaposlene. Ne daj Bože da su k tome još i samohrane majke koje moraju skrbiti o svom djetetu ili o svojoj djeci... Kako da se onda žena kojoj je prioritet egzistencija bavi političkim radom? Kako, zapravo, ovo što je gospođa Sobol sada rekla – ali i, zapravo, sve govornice, pa i govornik koji je u jednom trenutku to danas rekao – motivirati žene da su uključe? Jedini je način ovo što nam je gospođa Thors pričala, što nam je Sonja Lokar pokušala predočiti preko iskustava Slovenije: stvoriti takve javne servise koji će nam biti na pomoć i podršku, stvoriti takvo javno mnijenje u našim društvima, pogotovo u ruralnim krajevima.

Niste se danas, zapravo, samo ste se sporadično danas dotakli ruralnih područja Republike Hrvatske, a, prema podijeli Hrvatske, većina Hrvatske (njezin najveći dio, zapravo) spada upravo u ruralno područje; to je veliki problem. Kako toj ženi koja je marginalizirana, kako god hoćete, koja mora biti prvenstveno majka, koja mora biti najamna radna snaga za koju se pak ne plaća nikakva najamnina, koja mora biti i socijalni i društveni servis svojoj obitelji, pa i svima onima u selu, kako joj omogućiti

da se bavi i društveno angažiranim radom? Oprostite, ali to što ćemo mi izabrati najuzoritiju ženu Hrvatske, ma zaboli me plemeniti dio tijela zbog toga! Ta žena što je uzorita žena Hrvatske nije slika svih ruralnih žena u Republici Hrvatskoj. Sve te žene rade; ako i donesu svoju imovinu kao miraz, ta imovina automatski prelazi na njenog zakonitog (ili nezakonitog, uopće nije bitno u kakvom su statusu). Gospođa Thors je opet govorila o ženskom poduzetništvu. U Republici Hrvatskoj nemamo tako dobre kreditne linije koje će motivirati; postoje za poduzetnice jedan ili dva programa, ali kamate koje ti krediti iziskuju su prevelike, a žena nema imovine da bi se mogla baviti takvim poslom. Otvaramo puno pitanja... Hvala na okruglom stolu, ali bismo se sljedeći put trebale dogovoriti da odemo negdje drugdje, da to izmislimo, da odemo iz metropole tamo gdje je stvarni život jer ovdje, a došli su svi mediji, stvarni problemi... To sam htjela reći.

Mladenka Borović, Ured Pravobraniteljice spolova:

Evo, ja ću odista kratko. Evo ja Vas pozdravljam iz Ureda Pravobraniteljice spolova; Mladenka Borović sam, ako me netko ne pozna. Htjela sam samo reći, tragom ove teme koju smo imali danas, da, iako nije 2019. godina, a ni 2017., Pravobraniteljica je za ravnopravnost spolova početkom rujna dala preporuke, pisane, svim političkim strankama registriranim u Republici Hrvatskoj da se, prilikom sastavljanja kandidacijskih lista za ove predstojeće parlamentarne izbore, vodi računa o ravnomjernoj zastupljenosti kandidata i kandidatkinja na izbornim listama. I to iz razloga što se poziva na Zakon o ravnopravnosti spolova, na onu odredbu – kratka je – da ravnopravnost spolova znači da su žene i muškarci jednako prisutni u svim sferama javnog i privatnog života, da imaju jednaki status i jednake mogućnosti ostvarivanja svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata. Dakle, ne treba čekati nastupajuće godine, mogu se pogledati druge odredbe Zakona o ravnopravnosti spolova i naprosto provoditi zakoni bez čekanja na sankcije. Time se je rukovodila pravobraniteljica. Hvala.

Rada Borić:

Još jedanput bih se, ispred Centra za ženske studije i mojih kolegica koje su radile na pripremi ovog, vjerujem, za sve nas izuzetno zanimljivog stola, zahvalila i, dakako, žao mi je da se uvijek rodne politike prevode u ženske politike; to znači da su namijenjene samo ženama. Nadam se da će kolegice iz političkih stranaka, a zahvaljujem se i kolegici Broz što su cure imale uvide u političke platforme, nešto uspjeti prenijeti od kritika koje su nužne. Isto tako, mi, sve žene, smatramo da rodna politika ne smije biti u niži političkih stranaka, nego upravo (kako se čini, na tragu je nečega SDP, ali ne treba ga hvaliti) to mora biti, kako bi to Englezi rekli, *a cross-cutting issue*: dakle, nema tog područja koje se ne tiče žena. Dosta toga nađe mjesto u niži socijalne politike, ali mi znamo i zašto je važan vojni budžet, i znamo razgovarati o financijama, a to su potvrdile i naše kolegice iz Finske (zašto drže sve važna ministarstva, a ne samo neka, uvjetno prozvana ženskima). Htjela bih da sve ponesemo jednu poruku koju sam ja čula na početku, a koju je gospođa Thors, Astrid Thors (ili Astrid, kako se to u Finskoj može reći jer se u Finskoj može „tikati“ političare i političarke, a meni se to sviđa) rekla... Kako je Astrid rekla, a kako bismo sve znale prenijeti poruku hrvatskoj javnosti, a i naše kolegice u svojim

strankama, „Finska je uspjela pokazujući da rodna ravnopravnost je važna, uspjela je pokazati da zemlja od pet milijuna može imati dvadeset milijuna.“ Dakle, učinkovitost i kreativnost, ženska, se treba znati, ne zlorabiti, ali znati što žene donose i u politici i u javnom životu. Zahvaljujem Josipu, zahvaljujem našoj dragoj prijateljici Sonji Lokar koja je uvijek tu s nama i koja je dio našega zajedničkog projekta... Zaboravila sam reći, a to je važno, da je ovaj okrugli stol dio europskoga projekta, većeg projekta koji se upravo bavi antidiskriminacijskim politikama; dakle, hvala Europskoj uniji na podršci (ne znači da ne i na kritici). Dakle, ovdje je nama bilo važno da upravo čujemo i mišljenja što nas to čeka, kako je Sonja zgodno rekla, s ovim simboličnim ženskim mirazom: voljela bih da, osim svoje pameti, ništa drugo nikada više ne moraju nikamo unositi, ni u kakvu zajednicu. Voljela bih zahvaliti gospođama Lovrin i Sobol, kolegici Broz, našoj Marijeti koja je to vodila te posebno zahvaljujem prevoditeljicama. Hvala Vam lijepa, hvala svima; hvala, dakako, i Vama koji ste doprinijeli živosti ove diskusije i tako uspjeli preživjeti jedno oblačno popodne. Vidimo se na nekoj od sljedećih aktivnosti Centra za ženske studije i hvala ovim mladim kolegicama iz Centra koje su nam sve ovo organizirale. Također, reklamiramo i Žensku platformu – izvolite pogledati i gurati gdje god stignete!

